

КИЇВСЬКИЙ ІНСТИТУТ СУЧАСНОЇ ПСИХОЛОГІЇ ТА ПСИХОТЕРАПІЇ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

на тему:

Вплив ціннісних орієнтацій на еміграційні наміри української молоді

Здобувача (ки) 2 курсу КП-245 групи

Спеціальності 053 Психологія

Освітньо-професійна програма

Клінічна психологія

Дарії ХОЛОД

(прізвище та ініціали)

Керівники

Наталія МАКСИМОВА, д.психол.н., проф.,

Євгенія ІВАНОВА, к.психол.н.

(прізвище та ініціали, вчене звання, науковий ступінь)

Робота рекомендована до захисту
рішенням кафедри клінічної психології та кафедри соціальної психології

Протокол №11 від «22 » червня 2026р.

Зав. кафедри клінічної психології _____ д.психол.н., с.н.с., Лисенко І.П.
підпис (наукова ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я, по батькові)

Зав. кафедри соціальної психології _____ к.психол.н., доц., Трофімова Д.О.
підпис (наукова ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я, по батькові)

Київ–2026

АНОТАЦІЯ

Актуальність дослідження зумовлена зростанням міграційних процесів серед української молоді в умовах повномасштабної війни та необхідністю вивчення психологічних чинників, пов'язаних із формуванням еміграційних намірів.

У роботі здійснено теоретико-емпіричне дослідження впливу ціннісних орієнтацій та етнічної ідентичності на еміграційні наміри української молоді. Розглянуто основні психологічні підходи до вивчення цінностей, етнічної ідентичності та еміграційних намірів, а також проаналізовано їхній взаємозв'язок.

Емпіричне дослідження проведено на вибірці української молоді віком від 16 до 25 років ($N = 80$). Для збору даних використано методику «Діагностика індивідуальних цінностей» Ш. Шварца, методику вимірювання етнічної ідентичності Дж. Фінні та авторський опитувальник еміграційних намірів, мотивів і бар'єрів. Статистичну обробку результатів здійснено за допомогою програмного забезпечення jamovi.

Встановлено статистично значущі зв'язки між окремими ціннісними орієнтаціями, показниками етнічної ідентичності та рівнем еміграційних намірів. Вищий рівень етнічної ідентичності та значущість цінності безпеки пов'язані зі зниженням еміграційних намірів.

Наукова новизна полягає у виявленні психологічних чинників, пов'язаних з еміграційними намірами української молоді, а також у розробці концептуальних підходів до програми, спрямованої на посилення чинників, пов'язаних зі зниженням еміграційних намірів.

КЛЮЧОВІ СЛОВА

Ціннісні орієнтації, еміграційні наміри, українська молодь, етнічна ідентичність, мотивація еміграції, бар'єри еміграції, самореалізація.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ВПЛИВУ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ НА ЕМІГРАЦІЙНІ НАМІРИ МОЛОДІ ..	10
<i>1.1 Психологічна сутність і структура ціннісних орієнтацій особистості</i>	10
<i>1.2 Психологічні чинники та механізми формування еміграційних намірів молоді</i>	20
<i>1.3 Теоретична модель дослідження взаємозв'язку ціннісних орієнтацій, ідентичності і еміграційних намірів молоді</i>	32
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ НА ЕМІГРАЦІЙНІ НАМІРИ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ	39
<i>2.1 Обґрунтування методик дослідження</i>	39
<i>2.2. Характеристика вибірки</i>	50
РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ ЕМІГРАЦІЙНИХ НАМІРІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ	57
<i>3.1. Взаємозв'язок психологічних показників та еміграційних намірів</i>	57
<i>3.2 Порівняльний аналіз респондентів відповідно до наявності еміграційних намірів</i>	68
<i>3.3 Концептуальні підходи до розробки програми, спрямованої на зниження еміграційних намірів української молоді</i>	80
ВИСНОВКИ	85
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	88
ДОДАТКИ	96

ВСТУП

Актуальність. Еміграційні наміри української молоді є однією з важливих соціально-психологічних проблем сучасного суспільства. Вони відображають не лише реакцію на зовнішні обставини, а й особливості життєвих орієнтирів, уявлень про майбутнє, рівень прив'язаності до країни та готовність молоді людини пов'язувати власну самореалізацію з Україною або з іншою державою.

Попри те, що міграцію часто пояснюють економічними, освітніми чи безпековими чинниками, психологічний зміст еміграційних намірів є значно ширшим. Потенційне рішення про переїзд може бути пов'язане з прагненням до автономії, професійного розвитку, стабільності, нового досвіду або, навпаки, стримуватися значущістю родинних зв'язків, етнічної ідентичності, почуттям належності до української спільноти та бажанням залишатися корисним у власній країні.

Особливого значення в цьому контексті набувають ціннісні орієнтації, оскільки саме вони визначають, які життєві цілі людина вважає пріоритетними та які способи їх досягнення сприймає як прийнятні. Для одних респондентів еміграція може виступати шляхом до самостійності, досягнень і розширення можливостей; для інших – порушенням зв'язку з близькими, культурним середовищем і власною ідентичністю.

Важливим чинником також є етнічна ідентичність, яка може посилювати емоційний та смисловий зв'язок людини з країною. Усвідомлення належності до української спільноти, позитивне ставлення до цієї належності та відчуття причетності можуть виступати психологічними ресурсами, що знижують готовність до еміграції або роблять її менш бажаною.

Окремої уваги потребує рівень сприйнятого стресу, який відображає суб'єктивне переживання напруження, невизначеності та контролю над

власним життям. У межах цього дослідження він розглядається як додатковий психологічний показник, що дозволяє ширше оцінити контекст, у якому формуються еміграційні наміри.

Таким чином, актуальність дослідження зумовлена необхідністю комплексного вивчення еміграційних намірів української молоді з урахуванням ціннісних орієнтацій, етнічної ідентичності, мотивів, бар'єрів та психоемоційного стану. Такий підхід дає змогу не лише описати рівень готовності молоді до еміграції, а й визначити психологічні чинники, які можуть посилювати або стримувати ці наміри. Отримані результати можуть бути використані для обґрунтування концептуальних підходів до програм, спрямованих на зниження еміграційних намірів і підтримку самореалізації молоді в Україні.

Теоретико-методологічні підходи

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять кілька взаємопов'язаних підходів до розуміння еміграційних намірів молоді. Насамперед робота спирається на ціннісний підхід, у межах якого цінності розглядаються як стійкі мотиваційні орієнтири, що визначають життєві пріоритети особистості, її ставлення до майбутнього та готовність до прийняття значущих рішень. У цьому контексті особливе значення має теорія базових індивідуальних цінностей Ш. Шварца, яка дозволяє аналізувати цінності не ізольовано, а як цілісну систему, побудовану навколо полюсів відкритості до змін, збереження, самоствердження та самотрансцендентності. Такий підхід є релевантним для дослідження еміграційних намірів, оскільки потенційне рішення про переїзд може бути пов'язане як із прагненням до нових можливостей, автономії та розвитку, так і з потребою у безпеці, стабільності й збереженні значущих соціальних зв'язків (Шварц, 1987, 1992, 1995, 2001, 2004, 2012).

Другим важливим методологічним підґрунтям є підхід до еміграційних намірів як різновиду поведінкового наміру. У межах теорії

запланованої поведінки І. Айзена намір розглядається як безпосередній психологічний попередник дії, що формується під впливом ставлення до поведінки, соціальних очікувань і сприйнятого контролю над можливістю її реалізації. Це дозволяє розглядати еміграційні наміри не лише як абстрактне бажання виїхати, а як більш складне утворення, що включає оцінку бажаності переїзду, наявності мотивів, бар'єрів, ресурсів і суб'єктивної готовності до зміни країни проживання (Айзен, 1991).

Для пояснення міграційних прагнень також важливими є сучасні міграційні підходи, зокрема модель «прагнення – можливості» Дж.Карлінга та підхід Х. де Гааса, у межах якого міграція розглядається як результат взаємодії людських прагнень, ресурсів, структурних обмежень і можливостей. Ці підходи дозволяють розмежувати бажання емігрувати, сформований намір і реальну здатність до переїзду. Для дослідження української молоді це особливо важливо, оскільки наявність еміграційних думок не завжди означає реальну готовність або можливість виїхати; між наміром і дією можуть стояти фінансові, правові, мовні, сімейні, психологічні та ідентифікаційні бар'єри. (Карлінг і Шевел, 2018, де Гаас, 2021).

Окрему роль у дослідженні відіграє соціально-ідентифікаційний підхід, представлений у працях Генрі Таджфел та Джон Тернер, відповідно до якого належність до певної спільноти є важливим компонентом самосвідомості особистості. У межах цього підходу етнічна ідентичність розглядається як усвідомлення власної належності до етнічної групи, емоційне ставлення до неї та відчуття причетності до спільної історії, культури й соціального досвіду, що знайшло подальший розвиток у роботах Джин Фінні (Таджфел і Тьорнер, 1979; Фінні, 1992; Фінні та Онг, 2007).

Також у роботі враховано психологічний підхід до стресу, розроблений Річард Лазарус та Сьюзан Фолкман, згідно з яким важливим є не лише об'єктивний вплив складних життєвих обставин, а й те, як людина

суб'єктивно оцінює ці обставини: як контрольовані або неконтрольовані, передбачувані або хаотичні, посилені або надмірні (Лазарус і Фолкман, 1984).

Незважаючи на значну кількість досліджень, присвячених міграції, цінностям та ідентичності, недостатньо опрацьованим залишається питання комплексного зв'язку між ціннісними орієнтаціями, етнічною ідентичністю, сприйнятим стресом, мотивами, бар'єрами та еміграційними намірами саме української молоді в умовах війни. Часто міграційні наміри аналізуються переважно з економічної, демографічної або соціологічної перспективи, тоді як їхній психологічний зміст потребує глибшого вивчення. Саме тому в цій роботі еміграційні наміри розглядаються як багатофакторне психологічне утворення, що формується на перетині цінностей, ідентичності, суб'єктивного переживання безпеки, уявлень про майбутнє та реальних або уявних можливостей самореалізації.

Об'єкт дослідження: Ціннісні орієнтації української молоді.

Предмет дослідження: Ціннісні орієнтації української молоді, які мають еміграційні наміри.

Мета дослідження: визначити психологічні чинники еміграційних намірів української молоді, а також розробити концептуальні підходи до програми, спрямованої на зниження еміграційних намірів.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати наукові підходи до вивчення проблеми ціннісних орієнтацій та еміграції.
2. Емпірично дослідити еміграційні наміри української молоді та вплив ціннісних орієнтацій.
3. Розробити концептуальні підходи до програми, спрямованої на зниження еміграційних намірів української молоді.

Методи дослідження:

Теоретичні методи: аналіз і узагальнення наукової літератури; систематизація теоретичних підходів до проблеми цінностей та еміграційних мотивів; порівняльний аналіз емпіричних досліджень.

Емпіричні методи: Методика «Діагностика індивідуальних цінностей» Ш. Шварца (адаптація О. Тихомандрицької, Е. Дубовської), Методика вираженості етнічної ідентичності (Дж. Фінні), Авторська анкета для виявлення мотивації та причин еміграційних намірів, Опитувальник «Шкала сприйнятого стресу» (PSS-10).

Статистичні методи: описова статистика, частотний аналіз, кореляційний аналіз, t-критерій Стюдента для незалежних вибірок, контент-аналіз.

Характеристика дослідницької вибірки: Дослідження проведено серед української молоді, шляхом онлайн-опитування (вікова категорія: 16–25 років). Вибірка дослідження становила 80 осіб.

Дослідницькі питання:

1. Чи впливають ціннісні орієнтації на еміграційні наміри української молоді?
2. Чи впливає етнічна ідентичність на еміграційні наміри української молоді?
3. Якими є стримуючі фактори щодо еміграції для української молоді зараз.

Теоретична значущість роботи полягає у поглибленні наукових уявлень про психологічні чинники, пов'язані з формуванням еміграційних намірів української молоді. Отримані результати уточнюють роль етнічної ідентичності та ціннісних орієнтацій у структурі еміграційних намірів і доповнюють сучасні дослідження міграційних процесів психологічним аналізом взаємозв'язку між цінностями, етнічною ідентичністю та готовністю молоді розглядати еміграцію як можливий життєвий сценарій. Результати дослідження також розширюють наукові уявлення про

особливості формування еміграційних намірів молоді в умовах повномасштабної війни та соціальної невизначеності.

Практична значущість роботи полягає у можливості використання отриманих результатів у діяльності психологів, соціальних працівників, фахівців із роботи з молоддю та працівників освітньої сфери. Виявлені психологічні чинники можуть бути враховані під час розробки профілактичних, просвітницьких і соціально-психологічних програм, спрямованих на підтримку молоді, розвиток громадянської та етнічної ідентичності, посилення соціальної залученості та формування реалістичного бачення можливостей самореалізації в Україні.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ВПЛИВУ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ НА ЕМІГРАЦІЙНІ НАМІРИ МОЛОДІ.

1.1 Психологічна сутність і структура ціннісних орієнтацій особистості

Проблема цінностей та ціннісних орієнтацій є однією з фундаментальних у сучасній психологічній науці, оскільки саме вони виступають інтегративною основою особистості, визначають її ставлення до світу та детермінують поведінку.

Як правило, поняття «цінність» ототожнюють з об'єктами, подіями або явищами, які набувають суттєвого значення для певної особистості (зокрема, М. Гайдеггер, М. Каган, Н. Журавльова). Цінність може розглядатися як щось, що надає певну користь і здатне задовольнити різноманітні запити (наприклад, А. Маслоу, Л. Жиліна), як ідеал, до якого прагне людина (зокрема, Е. Фром, Г. Лотце, Ю. Шрейдер), або як орієнтир, якому варто слідувати (К. О. Краєва, Л. Орбан-Лембрик). Окрім того, вирізняють так звані об'єктивні цінності (природні процеси, матеріальні об'єкти, суспільні відносини) та суб'єктивні (переконавання, ідеали, висновки, напрямки розвитку). Також існують універсальні (для всіх людей), суспільні, особистісні, внутрішні (пов'язані з існуванням) та зовнішні. Кожне з цих визначень ілюструє певні аспекти природи цінностей (Шайгородський, 2009).

Цінності, властиві людині, складають її систему життєвих пріоритетів – це сукупність найважливіших рис внутрішнього устрою індивіда, які мають для нього виняткове значення. Крім того, ціннісні орієнтації утворюють своєрідний центр світогляду та вчинків особистості, безпосередньо відображаючись на її розвитку та становленні. Вибудована система ціннісних орієнтацій функціонує як регулятор процесу формування

особистості, слугуючи стандартом для правил та принципів, що керують людиною в її діях.

В широкому філософському та соціологічному розумінні, цінності тлумачаться як усталені в суспільстві уявлення про те, наскільки певні явища навколишнього світу є корисними чи, навпаки, шкодять індивіду та колективу. Вони слугують зразками того, як має бути, втілюють ідеали та виступають мірилом для оцінки дійсності. Цінності об'єктивно притаманні культурі та суспільній свідомості, формуючи аксіологічний простір, у межах якого відбувається розвиток особистості. Проте, самі по собі зовнішні, суспільно нав'язані цінності, ще не слугують безпосереднім стимулом до діяльності конкретної людини.

Перетворення зовнішніх, соціокультурних норм та ідей на складові внутрішнього світу індивіда зветься інтеріоризацією. Підсумком цього перевтілення є формування ціннісних орієнтацій – комплексної соціально-психологічної реальності, яка визначає спрямованість особистості на засвоєння цінностей, що існують у матеріальному та духовному вимірах культури соціуму. У психологічній науці, як вітчизняній, так і світовій, ця концепція вважається фундаментальним елементом внутрішньої організації особистості, що гарантує стабільність її поведінкових патернів та їх відтворюваність протягом життєвого шляху.

Спробуємо розібратися з поняттям «ціннісні орієнтації», розглядаючи його через призму «орієнтації». У соціальній психології термін «орієнтація» зазвичай вживається для характеристики взаємодії індивіда з навколишнім середовищем. Ця взаємодія відбувається двома шляхами: через пізнання та через власне акт орієнтування. Перший шлях передбачає суб'єктивне сприйняття та відображення об'єктів і подій у зовнішньому світі. Другий же шлях полягає у формуванні ставлення до цих об'єктів. Таким чином, саме завдяки механізму орієнтацій особистість може виділяти ті об'єкти, які мають для неї певне значення (Шайгородський, 2009).

Цінності, що формуються в особистості, виходять за рамки простого відображення суспільних матеріальних чи духовних досягнень у свідомості індивіда. Вони здатні включати навіть ті аспекти оточення, які на перший погляд здаються «зовнішніми»: одяг, оселя, діти – все це може стати надзвичайно цінним для людини. Така взаємодія свідчить про те, що особистісні цінності не є просто спрощеним трактуванням загальноприйнятих у суспільстві ціннісних орієнтирів, якщо під «трактуванням» мати на увазі або скорочений список цінностей, або змінену систему їх пріоритетів. Скоріше, цінності індивіда є втіленням (конкретизацією) суспільних цінностей, причому специфіка та глибина цього втілення визначаються як місцем особистості в соціальній ієрархії, так і рівнем її особистісного становлення.

Структура ціннісних орієнтацій не є одновимірною. Переважна більшість науковців виділяє три взаємозалежні складові цих орієнтацій:

1. Когнітивна (пізнавальна) частина: Вона охоплює знання про цінності, розуміння їх суті та важливості, а також раціональне обґрунтування зробленого вибору.

2. Емоційна (афективна) частина: Ця складова включає особистісне ставлення до цінності, її емоційне сприйняття та переживання її значущості.

3. Поведінкова (конативна) частина: Вона виражається у готовності діяти відповідно до обраних цінностей, їх втіленні в конкретних вчинках та життєвих рішеннях.

Класичним способом осмислення ієрархічної структури цінностей є методологія М. Рокича. Цей дослідник трактує ціннісні орієнтації як надійні переконання, згідно з якими певний стиль поведінки або бажаний стан буття вважається більш цінним з огляду на особистісні чи суспільні потреби. Цінності, на думку Рокича, являють собою узагальнені уявлення – щось позитивне чи негативне, що не стосується конкретного предмета чи

обставин, а відображає спільні людські установки щодо моделей поведінки та найважливіших життєвих цілей..

Він запропонував поділ цінностей на два великі класи:

- Термінальні цінності (цінності-цілі) – переконання у тому, що певна кінцева ціль індивідуального існування (наприклад, свобода, щастя, безпека) варта того, щоб до неї прагнути.

- Інструментальні цінності (цінності-засоби) – переконання у тому, що певний образ дій (наприклад, чесність, відповідальність, незалежність) є кращим у будь-якій ситуації для досягнення цілей (Рокич, 1973).

Розвиваючи цей підхід та намагаючись подолати його обмеження, Ш.Шварц розробив теорію базових цінностей, яка на сьогодні є однією з найбільш впливових у крос-культурній психології. Він розглядає цінності як транситуаційні цілі, що слугують керівними принципами в житті людини. Шварц виділяє 10 мотиваційно різних типів цінностей, які організовані в кругову структуру (циркумплекс). (Шварц, 1992, 2012)

Згідно з цією моделлю, цінності розташовані таким чином, що дії, спрямовані на реалізацію однієї цінності, можуть підтримувати або конфліктувати з іншими. До 10 типів належать: Влада, Досягнення, Гедонізм, Стимуляція, Самостійність, Універсалізм, Доброта, Традиція, Конформізм, Безпека.

1. Влада (Power). Соціальний статус і престиж, контроль або домінування над людьми й ресурсами.

2. Досягнення (Achievement). Особистий успіх і його демонстрація через досягнення й можливості, які відповідають соціальним стандартам.

3. Гедонізм (Hedonism). Власне задоволення й чуттєва насолода.

4. Стимуляція (Stimulation). Життя, насичене гострими відчуттями, новизною та складними завданнями.

5. Самостійність (Self-direction). Незалежність у мисленні та прийнятті рішень, творчість, пізнання.

6. Універсалізм (Universalism). Розуміння, висока оцінка й захист благополуччя всіх людей, а також природи; толерантність.
7. Доброзичливість (Benevolence). Збереження й покращення благополуччя осіб, із якими людина часто спілкується.
8. Традиція (Tradition). Повага й згода із звичаями та ідеями, які походять від традиційної культури й релігії, прихильність до них.
9. Конформність (Conformity). Уникання дій, схильностей і спонук, які могли б засмутити інших людей або заподіяти їм шкоду, а також порушити соціальні вимоги й норми.
10. Безпека (Security). Безпека, гармонія й стабільність суспільства, відносин із людьми й самої людини.

У рамках концепції Шварца, майже усі зазначені потреби знаходять своє відображення як у кінцевих, так і в засобових (інструментальних) цінностях. Типи мотивації, такі як прагнення до успіху та приязність, у методиці Шварца висвітлюються суто через призму інструментальних цінностей. Аналізуючи розвиток цінностей, Шварц демонструє, що усі вони структурують себе у дві пари протиставлень: відкритість до змін проти консерватизму, а також самоствердження проти самопоходання (самотрансцендентності) (Шварц, 1992, 2012).

Ціннісне сприйняття природи Шварц інтегрує до групи універсалістських цінностей, які формують крайню точку самотрансцендентності. Водночас, значимість природи як цінності корелює з естетичними переживаннями та потенціалом для емоційного злиття із природним світом. Формуючи свій перелік цінностей, Шварц здійснив аналіз нормативних імперативів, присутніх у різноманітних світових віросповіданнях, а також узяв до уваги зміст ціннісних інструментаріїв, розроблених науковцями з найрізноманітніших держав. Той факт, що у фінальному каталозі відсутня цінність «екологічна безпека», є закономірним

і свідчить про те, що на рівні повсякденного усвідомлення критерій екологічної обґрунтованості дій не має статусу нормативного приписання.

Згідно з поглядами Шварца, просторова близькість секторів віддзеркалює семантичну спорідненість відповідних їм цінностей. Категорії цінностей, розташовані одна навпроти одної, мають обернену залежність: коли значущість однієї категорії зростає, то значущість протилежно розташованої категорії спадає (Шварц, 1992; Шварц і Боенке, 2004).

Сучасніші інтерпретації надають інший підхід для осмислення ідентичної двовимірної конфігурації. Цей підхід класифікує цінності за ознакою вираження індивідуальних якостей та прагнень (орієнтовані на особистість: незалежність, стимулювання, насолода, успіх та домінування), на противагу тим, що регулюють взаємодію з соціумом та вплив на нього (орієнтовані на суспільство: універсалізм, доброзичливість, усталеність, поступливість та безпека). Водночас, це дозволяє об'єднати цінності, що відображають саморозвиток без тривоги (цінності розвитку: незалежність, універсалізм, доброзичливість, стимулювання та насолода), з тими, що відображають самозахист, зумовлений побоюваннями (цінності збереження: безпека, домінування, успіх, поступливість та усталеність). Оскільки концепція розглядає сферу цінностей як мотивуючий континуум, такі двовимірні моделі є гнучкими та узгоджуються з початковим формулюванням теорії цінностей (Шварц, 2012).

Окремий, екзистенційний погляд на природу цінностей пропонує В.Франкл, засновник логотерапії. Він стверджує, що ціннісні орієнтації є не просто соціальними регуляторами, а смислоутворюючими елементами. Людина не вигадує сенс, а знаходить його у зовнішньому світі через реалізацію трьох груп цінностей:

- Цінності творчості (що ми даємо світу через працю та творення);
- Цінності переживання (що ми беремо від світу через мистецтво, природу, любов);

- Цінності ставлення (позиція, яку людина займає щодо неминучих обставин долі та страждань) (Франкл, 2016).

Українські дослідники також роблять вагомий внесок у розуміння цього феномену, акцентуючи увагу на соціокультурній специфіці. Зокрема, О.І.Донченко розглядає ціннісні орієнтації у контексті «соцієтальної психіки», наголошуючи на їхній ролі як глибинних регуляторів, що формують ментальність та архетипи поведінки нації. Цінності тут виступають як механізм інтеграції індивіда в національний культурний простір (Донченко, 1994).

У свою чергу, Л. Орбан-Лембрик підкреслює, що структура ціннісних орієнтацій є ієрархічною і динамічною. Вона не є застиглою конструкцією, а змінюється залежно від етапів соціалізації особистості, життєвого досвіду та суспільних трансформацій. Система цінностей вибудовується протягом усього життя, де одні цінності можуть переміщуватися на периферію, а інші – зймати центральне місце у мотиваційній сфері (Орбан-Лембрик, 2005).

Таким чином, ціннісні орієнтації є складною, багаторівневою системою, яка поєднує когнітивні, емоційні та поведінкові аспекти, формується у процесі соціалізації та виступає фундаментом для прийняття життєво важливих рішень, зокрема й рішення про еміграцію.

Формування ціннісних орієнтацій особистості є складним багаторівневим процесом, що визначається взаємодією соціальних, культурних, психологічних та індивідуально-особистісних чинників. Дослідники підкреслюють, що цінності не є статичною системою, а трансформуються протягом життя під впливом змін соціального середовища, досвіду та особистісного розвитку.

Усі релевантні аспекти людського буття – від біологічних передумов до соціокультурного середовища – чинять свій вплив на процес становлення системи цінностей. Саме унікальне сплетіння цих чинників формує неповторну, індивідуальну палітру цінностей кожної людини, хоча ця

палітра й ґрунтується на універсальних, загальнолюдських орієнтирах. При цьому, загальнолюдські цінності автоматично трансформуються у щось суто особистісне та індивідуальне, щойно вони інтегруються у внутрішній світ індивіда, набуваючи для нього власного, суб'єктивного значення (Боришевський, 2013)

На рівні суспільства важливу роль відіграють соціально-економічні та культурні умови. Р. Інглґарт стверджує, що зміна системи цінностей відбувається відповідно до рівня екзистенційної безпеки, яку забезпечує соціальне середовище. Його концепція переходу від матеріалістичних до постматеріалістичних цінностей демонструє, що зі зростанням добробуту люди більше орієнтуються на самореалізацію, свободу, творчість та особистісний розвиток, тоді як у нестабільних суспільствах переважають цінності безпеки, контролю та прогнозованості (Інглґарт і Вельцель, 2005)

Також вагомим є вплив ідеології, масової культури та глобалізаційних процесів. Як підкреслює Б. Бондарець (2013), у сучасному суспільстві основними інститутами, що транслиують домінантні цінності, є освіта, мас-медіа, релігія, економічні структури та державні інституції, які задають рамки того, що вважається бажаним або соціально схвалюваним.

Важливе місце займають соціальні інститути найближчого оточення особистості. Т. І. Андрєєва (2018) вказує, що саме в сім'ї закладається первинна система норм, зразків поведінки та емоційних установок, які стають основою подальшої системи цінностей. Вплив сім'ї є вирішальним на ранніх етапах, коли формується довіра до світу, моральні орієнтири та базові уявлення про добро, взаємність і відповідальність.

Суттєве значення має й система освіти. Л. Карамушка (2004) та В. Москалець (2004) наголошують, що навчальний заклад виступає простором соціалізації, де відбувається засвоєння суспільно значущих цінностей, формування професійних орієнтирів і розвиток морально-етичних якостей

особистості. Освіта зміцнює вже засвоєні в родині установки та надає молоді ширший світоглядний контекст.

Окремим фактором є групи однолітків. У підлітковому віці вони стають значущим референтним середовищем, у межах якого формується самостійність, критичність до «дорослих» норм і прагнення до самоствердження. Це може як сприяти прийняттю соціально значущих норм, так і створювати ціннісні конфлікти.

Формування ціннісних орієнтацій залежить не лише від зовнішнього впливу, а й від особистісних характеристик, які визначають здатність індивіда осмислювати й інтерпретувати власний досвід. Н. Чепелева (2016) відзначає, що індивідуальні цінності кристалізуються через наративне осмислення людиною життєвих подій та побудову особистісної історії. Саме через усвідомлення життєвого шляху відбувається внутрішня інтеграція досвіду та закріплення ціннісних орієнтирів.

До внутрішніх факторів належать:

- Рівень рефлексії та самосвідомості;
- Потреба в самоактуалізації;
- Особистісні життєві цілі;
- Емоційний досвід і життєві кризи;
- Особистісні зміни внаслідок навчання, взаємодії чи переосмислення ситуацій.

У сучасному суспільстві інформаційно-комунікативне середовище виступає одним із ключових чинників формування ціннісних орієнтацій, оскільки визначає культурні зразки, соціальні очікування та прийнятні моделі поведінки. Цифрові медіа, мережеве спілкування та глобальні інформаційні потоки інтенсивно впливають на процес соціалізації молоді, формуючи нові структури смислів та життєві орієнтири (Інгларт, 2018; Інгларт і Вельцель, 2005).

О. Донченко (1994) наголошує, що соціетальна психіка формується через символічні комунікації – інформаційні повідомлення, культурні коди та інституційні дискурси, які стають основою для формування узагальнених уявлень про соціальні норми, прийнятну поведінку та життєві пріоритети. Л.Орбан-Лембрик (2005) підкреслює, що масова комунікація виступає вагомим джерелом цінностей, через яке молода людина отримує моделі соціальної взаємодії, уявлення про успіх, статус і самореалізацію. Західні дослідження підсилюють цей підхід. Теорія культивування Дж. Гербнера (1986) доводить, що тривалий вплив медіа формує «базову картину світу» – систему уявлень і ціннісних орієнтирів, які людина сприймає як норму незалежно від реального досвіду. У дослідженнях М. Кастельса інформаційне середовище постає як «мережеве суспільство», у якому цінності формуються через горизонтальні комунікації – взаємодію в спільнотах, онлайн-групах та цифрових субкультурах. Молодь у такому середовищі орієнтується на гнучкість, мобільність, творчість, швидку адаптацію та глобальні можливості (Кастельс, 2010).

Ціннісні орієнтації виступають одним із ключових внутрішніх регуляторів поведінки, оскільки визначають загальну спрямованість особистості, пріоритети та спосіб прийняття рішень. У психології їх часто розглядають як стрижневий елемент мотиваційно-сміслової сфери, який забезпечує узгодженість між внутрішніми потребами людини та зовнішніми умовами її життя (Карамушка, 2004).

Згідно з теорією Ш. Шварца, цінності є абстрактними принципами, що визначають бажані цілі та слугують стандартом для оцінювання дій, як власних, так і чужих. Саме тому вони формують сталі патерни поведінки й визначають, які варіанти діяльності людина вважає прийнятними або пріоритетними (Шварц, 1992; Шварц, 2012). М. Рокич підкреслював, що поведінка зумовлюється не окремими установками, а структурою ціннісної системи, у межах якої термінальні (цілі) й інструментальні (засоби) цінності

узгоджуються між собою та задають напрями життєвої активності (Рокич, 1973). Згідно з дослідженнями В. Панока, ціннісні орієнтації є основою життєвого самовизначення особистості, виступаючи критерієм вибору професії та місця проживання (Панок, 2015).

Л. Кузнецова (2012) зазначає, що ціннісні орієнтації впливають на професійні наміри молоді, формуючи уявлення про бажаний спосіб життя та кар'єру. Якщо існуючі соціальні умови не дозволяють реалізувати пріоритетні цінності (наприклад, самореалізацію чи матеріальний достаток), виникає мотиваційний конфлікт, який часто вирішується через зміну соціального середовища, тобто міграцію.

В. Франкл наголошував, що саме цінності визначають здатність людини бачити смисл у своїх діях, а тому виступають важливою детермінантою поведінкових рішень навіть у кризових умовах (Франкл 2016). Якщо людина не може реалізувати значущі для себе цінності в конкретному середовищі, вона прагне змінити умови існування, і цей пошук сенсу може проявлятися через мобільність, професійні зміни чи еміграційні наміри.

Дослідження Л. Орбан-Лембрик (2005) також підтверджують, що цінності визначають тип соціальної активності, стиль міжособистісної поведінки та стратегії подолання труднощів. Саме вони задають, як людина реагує на зовнішні зміни, які можливості вважає доступними і які ризики готова прийняти.

Таким чином, ціннісні орієнтації є інтегративною характеристикою особистості, що формується під впливом соціокультурних та психологічних чинників і виступає внутрішньою детермінантою еміграційних намірів молоді.

1.2 Психологічні чинники та механізми формування еміграційних намірів молоді

Еміграційні наміри молоді є складним соціально-психологічним явищем, що формується на перетині особистісних, соціальних і контекстуальних чинників. Вони не зводяться лише до бажання покращити матеріальне становище або отримати освіту за кордоном, а часто відображають ширшу оцінку людиною власного майбутнього, можливостей самореалізації, безпеки, соціальної підтримки та належності до певної спільноти.

Для молодого віку питання можливого переїзду є особливо значущим, оскільки саме в цей період активно формується життєва перспектива: обирається професійний шлях, визначаються особисті цілі, вибудовується автономність і уявлення про бажаний спосіб життя. У сучасних українських умовах ці процеси відбуваються на тлі війни, невизначеності, змін у сфері освіти й праці, а також постійного переосмислення особистих і суспільних пріоритетів. Тому еміграційні наміри молоді варто розглядати не лише як реакцію на зовнішні обставини, а і як результат внутрішньої оцінки того, де людина бачить можливість реалізувати власні потреби, цінності та життєві плани.

Війна суттєво змінює зміст міграційного вибору. Якщо в стабільніших умовах еміграція частіше пов'язується з освітою, кар'єрою, новим досвідом або економічними перспективами, то в умовах воєнної загрози до цих мотивів додаються потреба у фізичній безпеці, стабільності, зниженні тривоги та можливості планувати майбутнє. Водночас для частини молоді саме воєнний досвід може посилювати зв'язок з Україною, почуття відповідальності, належності та бажання залишатися корисними у власній країні.

В українському науковому полі проблема еміграції розглядається насамперед у демографічному, соціологічному, економічному та соціально-психологічному вимірах. Українські дослідники здебільшого аналізують міграцію як складний процес, що виникає під впливом поєднання зовнішніх

умов і суб'єктивної оцінки людиною власних життєвих перспектив. У цьому контексті еміграційні наміри можна розглядати як попередній психологічний етап можливої міграційної поведінки, коли людина ще не обов'язково має чіткий план виїзду, але вже допускає переїзд за кордон як один із варіантів майбутнього.

У працях Е. Лібанової (2024), О. Позняка (2010), О. Малиновської (2021), С. Пирожкова (1997) та інших українських дослідників міграція розглядається як важливий чинник демографічного розвитку, стану ринку праці та збереження людського потенціалу України. У межах такого підходу еміграція пояснюється передусім через соціально-економічні умови: рівень зайнятості, оплату праці, якість життя, доступ до освіти, професійні перспективи та можливості соціальної реалізації. Особливої уваги набуває молодіжна міграція, оскільки виїзд молодих людей пов'язаний не лише з поточними демографічними втратами, а й із довгостроковими наслідками для інтелектуального, професійного та репродуктивного потенціалу країни.

О. Малиновська у своїх дослідженнях розглядає міграцію як багатовимірний соціальний процес, що не зводиться лише до трудового виїзду. Вона підкреслює, що міграційна поведінка формується під впливом економічних, правових, соціальних, політичних та інституційних чинників. Для аналізу еміграційних намірів молоді цей підхід є важливим, оскільки молодіжна еміграція рідко має одну причину. Вона може одночасно бути пов'язана з прагненням до освіти, кращого працевлаштування, безпеки, професійної мобільності, розширення життєвого досвіду або возз'єднання з близькими за кордоном (Малиновська, 2018, 2021).

У дослідженнях О. Позняка (2010) трудова міграція українців розглядається через призму зайнятості, економічних можливостей, регіональних диспропорцій і соціальних наслідків виїзду населення. У цьому підході одним із ключових механізмів формування еміграційних намірів виступає розрив між очікуваннями людини та можливостями, які

вона бачить у країні проживання. Якщо молодь не сприймає український освітній або професійний простір як достатньо перспективний, то переїзд може ставати способом подолання цього розриву. Тобто еміграційні наміри виникають не лише через сам факт наявності труднощів, а через оцінку цих труднощів як таких, що обмежують майбутню самореалізацію.

У працях Е. Лібанової міграційні процеси часто осмислюються у зв'язку з демографічними викликами, станом людського капіталу та перспективами розвитку України. Такий підхід дозволяє розглядати еміграційні наміри молоді не лише як індивідуальне рішення, а як індикатор довіри або недовіри молодого покоління до майбутнього в країні. Якщо значна частина молоді пов'язує власну професійну реалізацію, безпеку й життєвий успіх із виїздом за кордон, це свідчить про послаблення привабливості національного соціального середовища (Лібанова, 2018).

Окремий напрям українських досліджень стосується вимушеного переміщення, адаптації та психічного здоров'я людей в умовах війни. Л.Карамушка та Т. Карамушка (2022) аналізують життєдіяльність вимушених переселенців через проблеми психічного здоров'я, здатності протидіяти стресу, підтримувати соціальні зв'язки, працювати та реалізовувати власні здібності в умовах війни. Автори наголошують, що збереження психічного здоров'я вимушених переселенців пов'язане з їхньою адаптацією, проектуванням майбутнього та взаємодією з місцевими громадами. Для нашого дослідження це важливо, оскільки еміграційні наміри також можуть формуватися на тлі стресу, втрати стабільності, необхідності адаптації та переосмислення життєвих планів.

Важливо, що Л. Карамушка та Т. Карамушка розмежовують поняття внутрішнього й зовнішнього вимушеного переміщення. Вони зазначають, що термін «вимушені переселенці» може бути ширшим за офіційне поняття «внутрішньо переміщені особи» і може застосовуватися також до людей, які були змушені виїхати за кордон. Для розрізнення цих груп автори

пропонують використовувати поняття «вимушені внутрішні переселенці» та «вимушені зовнішні переселенці». Це дозволяє розглядати вимушений виїзд за кордон не лише як юридичний або демографічний факт, а як психологічно складну ситуацію зміни середовища, втрати звичних опор і необхідності адаптації.

У дослідженні Л. Карамушки та Т. Карамушки також показано, що війна супроводжується гострими психоемоційними реакціями: страхом, панікою, шоком, конфліктами з близькими, а також потребою у соціальній підтримці та взаємодії. У контексті еміграційних намірів ці положення дозволяють розглядати переїзд не лише як економічно або освітньо мотивований вибір, а і як можливу реакцію на високе психологічне напруження, втрату відчуття безпеки та потребу у більш стабільному життєвому середовищі. Водночас потреба в соціальній взаємодії й підтримці може, навпаки, стримувати еміграційні наміри, якщо основні значущі зв'язки людини залишаються в Україні.

До українських досліджень, важливих для розуміння психологічних механізмів міграції, також належать праці, присвячені адаптації внутрішньо переміщених осіб та вимушених мігрантів. Зокрема, у роботах Г. Лазос (2015), І. Тітар (2016), К. Педько (2015), Г. Балабанової (2018), Ю. Хачатурян (2017) розглядаються питання психологічної допомоги, соціальної адаптації, інтеграції, рефлексії та соціально-психологічних особливостей вимушених переселенців. Ці дослідження не завжди стосуються саме еміграційних намірів молоді, однак вони важливі для розуміння того, з якими психологічними труднощами стикається людина під час вимушеної зміни середовища: втратою стабільності, потребою у пристосуванні, пошуком підтримки, зміною соціальних ролей і необхідністю вибудовувати нову життєву перспективу. Саме ці процеси можуть бути близькими до психологічного змісту потенційної еміграції.

У сучасних українських умовах особливого значення набуває вплив війни на формування міграційних процесів та міграційних намірів населення. Дослідження М. Обрізана (2022), присвячене соціально-економічним наслідкам повномасштабного вторгнення, показало, що вимушене переміщення населення супроводжується підвищеним ризиком безробіття, зростанням вразливості до бідності та погіршенням матеріального становища домогосподарств. Хоча дослідження має переважно економічний характер, його результати є важливими для психологічного аналізу міграції, оскільки демонструють, що рішення про переміщення пов'язане не лише з потребою у фізичній безпеці, а й із втратою звичного способу життя, роботи, соціальних зв'язків та відчуття стабільності. Такі зміни можуть впливати на оцінку майбутніх життєвих перспектив і посилювати готовність розглядати міграцію як один із можливих шляхів забезпечення безпеки та самореалізації.

Окремо варто зазначити, що українські дослідження міграції переважно зосереджені на вже наявних міграційних процесах: трудовій міграції, вимушеному переміщенні, адаптації переселенців, наслідках відтоку населення, міграційній політиці та людському потенціалі. Водночас еміграційні наміри як попередній психологічний етап можливого виїзду досліджені менш системно. Це створює потребу в аналізі не лише факту міграції, а й тих внутрішніх чинників, які передують рішення про можливий переїзд: ціннісних орієнтацій, етнічної ідентичності, сприйнятого стресу, мотивів і бар'єрів.

У зарубіжній науковій літературі проблема еміграційних намірів розглядається через кілька взаємопов'язаних підходів, які пояснюють, чому людина починає розглядати переїзд до іншої країни як можливий життєвий сценарій. Якщо українські дослідники здебільшого акцентують увагу на соціально-економічних, демографічних, безпекових та адаптаційних аспектах міграції, то зарубіжні автори детальніше описують сам механізм

переходу від незадоволеності актуальними умовами до формування міграційного наміру, а згодом – до можливого рішення про переїзд.

Одним із класичних підходів до пояснення міграційної поведінки є модель «push-pull» Е. Лі (Lee, 1966). У межах цього підходу міграція розглядається як результат взаємодії чинників, що «виштовхують» людину з країни походження, і чинників, що «притягують» її до країни призначення. До чинників виштовхування належать економічні труднощі, безробіття, низький рівень доходів, політична нестабільність, небезпека, обмежені можливості для освіти чи професійного розвитку. Чинниками притягання, навпаки, виступають вищий рівень життя, кращі умови праці, якісніша освіта, безпечніше середовище, соціальні гарантії, наявність родичів або знайомих за кордоном. Цей підхід добре перегукується з українськими дослідженнями, у яких міграція також пояснюється через економічні, освітні, професійні та безпекові причини. Водночас його обмеження полягає в тому, що він переважно описує зовнішні умови міграції і не завжди пояснює, чому люди, перебуваючи в подібних обставинах, ухвалюють різні рішення: одні виїжджають, інші лише замислюються про переїзд, а ще інші взагалі не розглядають еміграцію як прийнятний варіант.

Подальший розвиток міграційних теорій пов'язаний із переходом від простого пояснення міграції через зовнішні умови до аналізу суб'єктивної оцінки цих умов самою людиною. У цьому контексті важливою є концепція Дж. Карлінга, який розрізняє міграційні прагнення та здатність до міграції. Дослідник підкреслює, що бажання виїхати ще не означає реальної можливості здійснити переїзд. Людина може мати виражені міграційні наміри, але не мати фінансових ресурсів, необхідних документів, мовної підготовки, соціальної підтримки або психологічної готовності до переїзду. Навпаки, інша людина може мати формальні можливості для міграції, але не бажати залишати країну через родинні зв'язки, ідентичність, почуття належності або інші внутрішні бар'єри. Цей підхід є особливо важливим для

дослідження еміграційних намірів молоді, оскільки молоді люди часто перебувають саме на етапі роздумів, оцінки можливостей і внутрішнього співвіднесення бажань із реальними ресурсами (Карлінг і Шевел, 2018).

Ідеї Карлінга розвиває Х. де Гаас у межах підходу «aspirations-sarabilities», тобто «прагнення – можливості». Він розглядає міграцію не як автоматичну реакцію на бідність, кризу чи небезпеку, а як результат взаємодії бажання змінити життєву ситуацію та здатності це зробити. У цьому підході важливе значення має суб'єктність людини: міграція виникає тоді, коли людина не лише незадоволена актуальними умовами, а й бачить у переїзді реальний спосіб розширити власні життєві можливості. Саме тому складні соціальні обставини не завжди прямо призводять до міграції. В одних випадках вони можуть посилювати бажання виїхати, а в інших – навпаки, обмежувати мобільність через нестачу ресурсів, страх адаптації, сімейні обов'язки або відчуття прив'язаності до місця проживання. Для українського контексту ця логіка є дуже доречною: війна, економічна нестабільність і невизначеність можуть формувати еміграційні наміри, але їх реалізація залежить від ресурсів, підтримки, психологічної готовності та бар'єрів переїзду (де Гаас, 2021).

Важливе місце в зарубіжних дослідженнях займає також теорія запланованої поведінки І. Айзена (1991). Відповідно до цієї теорії, поведінковий намір є найближчим психологічним попередником дії. Він формується під впливом трьох основних компонентів: ставлення до поведінки, суб'єктивних норм і сприйнятого контролю. У контексті еміграції це означає, що намір виїхати залежить від того, наскільки людина позитивно оцінює переїзд, чи підтримує таку можливість її соціальне оточення, а також чи вважає вона себе здатною реально здійснити переїзд. Такий підхід дає змогу розглядати еміграційні наміри не просто як емоційне бажання, а як більш сформовану психологічну готовність, що включає оцінку переваг, ризиків, очікувань і власних можливостей.

У цьому напрямі показовим є дослідження А. Клей, яка аналізувала міграційне рішення як процес, що складається з кількох етапів. Авторка підкреслює, що між наміром і реальною поведінкою існує розрив: не всі, хто хоче мігрувати, зрештою переїжджають. На різних етапах рішення діють різні чинники: на етапі формування наміру більше значення можуть мати установки, очікування, уявлення про майбутнє та привабливість іншої країни; на етапі підготовки до переїзду – ресурси, документи, фінанси, соціальні мережі та практичні можливості. Це важливо для нашого дослідження, оскільки еміграційні наміри української молоді не слід ототожнювати з реальним рішенням про виїзд. Вони радше показують, наскільки переїзд присутній у структурі можливих життєвих сценаріїв (Kley & Mulder, 2010; Kley, 2011).

Окремий напрям зарубіжних досліджень пов'язаний із роллю соціальних мереж і міграційного досвіду оточення. Відповідно до теорії міграційних мереж Д. Массі та його колег, родичі, друзі, знайомі або представники діаспори за кордоном виступають важливим ресурсом, який знижує невизначеність та полегшує прийняття рішення про переїзд (Massey et al., 1993). Наявність близьких людей за кордоном дає інформацію про роботу, навчання, житло, документи, адаптацію, а також створює відчуття підтримки. У такому випадку еміграція стає менш ризикованою і більш уявно доступною. Цей підхід перегукується з українськими дослідженнями, у яких наявність родичів або знайомих за кордоном також розглядається як один із чинників міграційної активності. Водночас соціальні зв'язки можуть діяти у двох напрямках: зв'язки за кордоном можуть посилювати готовність до еміграції, тоді як сильні родинні та соціальні зв'язки в Україні, навпаки, можуть стримувати переїзд.

Д. Массей та його співавтори розвивали ідею кумулятивної причинності міграції, відповідно до якої міграція може поступово ставати самопідтримуваним процесом. Якщо в певній спільноті вже існує досвід

масового виїзду, то еміграція починає сприйматися як звичний, соціально схвалюваний або навіть очікуваний сценарій. Так формується своєрідна «культура міграції», у межах якої переїзд за кордон перестає бути винятковим рішенням і стає одним із нормальних способів життєвого просування. Для молоді це особливо важливо, оскільки її уявлення про майбутнє значною мірою формуються через порівняння себе з однолітками, друзями, родичами або знайомими, які вже виїхали. У сучасному українському контексті цей механізм може посилюватися через масовість вимушених переміщень, освітню мобільність, соціальні мережі та постійне порівняння можливостей в Україні й за кордоном.

Значну увагу зарубіжні автори приділяють також ціннісним чинникам міграційних намірів. У цьому контексті важливою є концепція Р. Інглгарта, який пов'язував зміну цінностей із рівнем безпеки та стабільності суспільства. Згідно з його підходом, у стабільних і економічно розвинених суспільствах більшого значення набувають цінності самовираження, автономії, свободи вибору, якості життя та особистісного розвитку. Натомість у ситуаціях загрози, нестабільності та дефіциту ресурсів актуалізуються цінності виживання, безпеки, контролю й передбачуваності. Для аналізу еміграційних намірів цей підхід є особливо важливим, оскільки дозволяє пояснити, чому в різних соціальних контекстах однакові цінності можуть по-різному впливати на готовність до переїзду (Інгларт і Вельцель, 2005).

У стабільніших умовах еміграційні наміри молоді справді можуть бути більш тісно пов'язані з цінностями відкритості до змін, самостійності, стимуляції, досягнення та самореалізації. У такому випадку переїзд за кордон сприймається як спосіб розширення можливостей, отримання нового досвіду, побудови кар'єри або підвищення якості життя. Проте сучасна українська ситуація має іншу логіку. В умовах війни, небезпеки, тривалої невизначеності та порушення життєвих планів про еміграцію можуть

замислюватися не лише ті, хто ціннісно орієнтований на мобільність і новизну, а й ті, хто за звичайних умов не розглядав би переїзд як бажаний варіант. У цьому випадку еміграційні наміри можуть виникати не стільки як продовження цінностей самовираження, скільки як реакція на загрозу, пошук безпеки, стабільності та можливості зберегти життєву перспективу.

Саме тому в українському воєнному контексті зв'язок між ціннісними орієнтаціями та еміграційними намірами може бути слабшим або менш прямолінійним, ніж у стабільніших суспільствах. Людина може мати виражену прив'язаність до України, орієнтуватися на родину, традиції, соціальні зв'язки та ідентичність, але водночас розглядати переїзд через безпекові ризики, невизначеність або потребу в стабільнішому майбутньому. І навпаки, людина з високою відкритістю до змін може не мати еміграційних намірів через сильну етнічну ідентичність, родинні обов'язки або бажання реалізовуватися саме в Україні. У цьому сенсі ідеї Інглгарта дозволяють краще зрозуміти, чому еміграційні наміри в умовах війни не завжди прямо відображають базову ціннісну структуру особистості: кризовий контекст може тимчасово змінювати вагу окремих цінностей і змушувати людину розглядати рішення, які частково суперечать її звичним життєвим орієнтирам.

Сучасні зарубіжні емпіричні дослідження підтверджують, що еміграційні наміри формуються під впливом не одного, а кількох взаємопов'язаних чинників. Зокрема, у метааналітичних оглядах міграційних детермінант серед найчастіше досліджуваних чинників називають рівень доходів, ВВП, освіту, вік, стать, сімейний стан, наявність міграційних мереж і географічну відстань. Водночас автори підкреслюють, що ці чинники не завжди діють однаково в різних країнах і соціальних групах. Вплив економічних умов, освіти чи соціальних зв'язків може змінюватися залежно від політичної ситуації, правових обмежень,

безпекових ризиків, доступності легальних каналів міграції та індивідуальних ресурсів людини.

Новіші дослідження все частіше включають до аналізу психологічні змінні. Наприклад, Дж. Деннісон показує, що особистісні цінності, готовність до ризику, самоефективність, довіра та інші соціально-психологічні характеристики можуть пояснювати, чому одні люди мають сильніше бажання емігрувати, ніж інші. Особливо важливо, що психологічні чинники краще пояснюють саме міграційні прагнення або бажання, тоді як реальна підготовка до переїзду і фактична міграційна поведінка більшою мірою залежать від ресурсів, можливостей і зовнішніх умов. Це добре узгоджується з підходами Карлінга та де Гааса: бажання виїхати і здатність реалізувати це бажання є різними рівнями міграційного процесу (Dennison, 2021; Carling & Schewel, 2018; de Haas, 2021).

Дослідження, присвячені країнам із політичною нестабільністю або підвищеними ризиками безпеки, також показують, що еміграційні наміри посилюються не лише через економічні труднощі, а й через загрозу насильства, нестабільність, невизначеність і суб'єктивне відчуття небезпеки. Такі результати важливі для аналізу української молоді, оскільки в умовах війни безпека перестає бути лише загальною цінністю і стає безпосереднім мотивом життєвого вибору. При цьому безпека може мати подвійне значення: для одних вона пов'язана з переїздом у більш стабільне середовище, для інших – із залишанням поруч із близькими, у знайомому соціальному й культурному просторі.

Отже, зарубіжні підходи до вивчення еміграційних намірів дозволяють побачити це явище як багаторівневий процес. Класичні міграційні теорії пояснюють роль економічних, соціальних і безпекових чинників; поведінкові моделі показують, як формується намір як психологічний попередник дії; підходи Карлінга та де Гааса розмежовують бажання виїхати і реальну здатність до міграції; мережеві теорії розкривають роль

соціального оточення; концепція Інглгарта дає змогу зрозуміти, як зміна рівня безпеки впливає на цінності та життєві пріоритети. Усі ці підходи перегукуються з українськими дослідженнями, але водночас доповнюють їх психологічним поясненням того, як саме зовнішні обставини перетворюються на внутрішній намір.

Таким чином, еміграційні наміри молоді доцільно розглядати не як просте бажання виїхати, а як результат взаємодії зовнішніх умов, ціннісних орієнтацій, соціальних зв'язків, ідентичності, суб'єктивного відчуття безпеки, ресурсів і бар'єрів. Для сучасної української молоді цей процес має особливу специфіку: еміграція може бути не лише стратегією самореалізації або економічного покращення, а й способом реагування на війну, нестабільність і втрату передбачуваності майбутнього. Саме тому в подальшому дослідженні еміграційні наміри розглядаються у зв'язку з ціннісними орієнтаціями, етнічною ідентичністю, сприйнятим стресом, мотивами та бар'єрами переїзду.

1.3 Теоретична модель дослідження взаємозв'язку ціннісних орієнтацій, ідентичності і еміграційних намірів молоді

Еміграційні наміри української молоді в сучасних умовах не можна розглядати лише як індивідуальне бажання змінити країну проживання. Вони формуються в ситуації, коли звичні життєві плани значної частини молодих людей були порушені або поставлені під сумнів. Війна, тривала невизначеність, загроза безпеці, економічні труднощі, зміни в освітніх і професійних траєкторіях створюють умови, у яких молодь змушена по-новому оцінювати власне майбутнє. У такому контексті питання еміграції стає не лише питанням географічного переміщення, а й способом осмислення того, де людина бачить можливість безпечного, стабільного й водночас змістовного життя.

Для молоді період дорослішання зазвичай пов'язаний із побудовою життєвих планів, вибором професійного напрямку, формуванням автономності, пошуком власного місця в суспільстві. Однак в умовах війни ці процеси відбуваються не в стабільному середовищі, а на тлі постійного переживання ризику, нестабільності та обмеженості можливостей. Через це еміграційні наміри можуть виникати не лише як прагнення до «кращого життя» в загальному сенсі, а як реакція на відчуття, що бажаний життєвий сценарій важко або неможливо реалізувати в актуальних умовах. Молодь може розглядати переїзд як спосіб відновити контроль над власним майбутнім, отримати доступ до освіти, роботи, безпеки, особистісного розвитку або нового соціального середовища.

Водночас еміграційні наміри не є автоматичною відповіддю на кризові обставини. Не всі молоді люди, які переживають складні умови, прагнуть виїхати. Для частини респондентів саме досвід війни може посилювати зв'язок з Україною, відчуття належності до спільноти, відповідальність перед близькими або бажання залишатися корисними у власній країні. Тому в цьому дослідженні еміграційні наміри розглядаються як результат взаємодії кількох психологічних чинників: ціннісних орієнтацій, етнічної ідентичності, сприйнятого стресу, мотивів та бар'єрів еміграції.

Одним із ключових елементів цієї моделі є ціннісні орієнтації. Вони визначають, що саме молода людина вважає важливим у житті та які умови сприймає як необхідні для власної самореалізації. Якщо для особистості значущими є самостійність, відкритість до нового досвіду, досягнення, професійне зростання та можливість самостійно будувати власну життєву траєкторію, то еміграція може сприйматися як один зі способів розширення можливостей. У такому випадку переїзд за кордон не обов'язково має характер втечі; він може розглядатися як шлях до розвитку, освіти, кар'єри, автономії або ширшого життєвого вибору.

Разом із тим у сучасному українському контексті значення окремих цінностей може змінюватися. Наприклад, цінність безпеки в мирних умовах частіше пов'язана зі стабільністю, передбачуваністю та збереженням звичного середовища. Проте під час війни вона набуває складнішого значення. Для одних молодих людей безпека може означати необхідність бути поруч із родиною, залишатися в знайомому соціальному просторі, підтримувати близьких і не втрачати зв'язок із країною. Для інших – навпаки, саме потреба в безпеці може ставати аргументом на користь переїзду, якщо більш захищене і прогнозоване життя уявляється можливим саме за кордоном. Отже, одна й та сама цінність може по-різному впливати на еміграційні наміри залежно від того, як людина оцінює власну ситуацію та доступні життєві перспективи.

Схожа подвійність може проявлятися і щодо цінностей стабільності, традиції та соціальної близькості. З одного боку, вони можуть утримувати людину в Україні через прив'язаність до родини, друзів, знайомого культурного середовища, мови та способу життя. З іншого боку, якщо звичне середовище сприймається як нестабільне або небезпечне, молода людина може шукати стабільність поза межами країни. Саме тому у дослідженні важливо не лише виміряти рівень окремих цінностей, а й зрозуміти, як вони поєднуються з мотивами та бар'єрами еміграції.

Важливим чинником у формуванні еміграційних намірів є етнічна ідентичність. В умовах війни вона може набувати особливої психологічної ваги, оскільки пов'язана не лише з формальним усвідомленням власної належності до певної етнічної групи, а й з емоційним переживанням зв'язку з Україною. Для частини молоді українська ідентичність може ставати джерелом смислу, опори, солідарності та відчуття причетності. У такому випадку залишання в Україні сприймається не просто як відсутність можливості виїхати, а як усвідомлений вибір, пов'язаний із бажанням бути частиною українського суспільства.

Етнічна ідентичність у цій моделі може виконувати стримувальну функцію щодо еміграційних намірів. Якщо людина відчуває міцний зв'язок із країною, культурою, мовою, спільною історією та соціальним досвідом, то еміграція може сприйматися як втрата або послаблення важливої частини власної ідентичності. Водночас слабша або менш усвідомлена етнічна ідентичність може зменшувати психологічні бар'єри до переїзду, оскільки зв'язок із країною не має для особистості достатньої смислової ваги. Проте цей зв'язок не є однозначним: людина може мати виражену українську ідентичність і водночас розглядати тимчасовий або постійний переїзд як спосіб виживання, розвитку чи підтримки родини.

Окремого значення набуває рівень сприйнятого стресу. Війна створює не лише зовнішні загрози, а й тривале психоемоційне навантаження: невизначеність, втому, відчуття втрати контролю, напружене очікування майбутнього. У молодому віці, коли людина тільки формує уявлення про власну дорослу траєкторію, такий фон може особливо сильно впливати на спосіб оцінки можливостей. Якщо теперішнє середовище переживається як хаотичне, виснажливе або неконтрольоване, еміграція може набувати значення спроби повернути собі передбачуваність і суб'єктивне відчуття контролю.

Разом із тим сприйнятий стрес не обов'язково прямо визначає еміграційні наміри. У ситуації тривалої війни стрес може бути загальним фоном для значної частини молоді, незалежно від того, чи планує вона виїзд. Саме тому в межах цієї моделі стрес розглядається не як єдина причина еміграційних намірів, а як психологічний контекст, у якому людина оцінює себе, своє майбутнє, ресурси для адаптації та можливість залишатися в Україні. Він може посилювати інші чинники, наприклад, безпекові мотиви або потребу в стабільності, але не обов'язково сам по собі призводить до бажання емігрувати.

Ближчим до безпосереднього рішення про можливий переїзд є рівень мотивів і бар'єрів. Мотиви еміграції показують, які саме потреби або очікування людина пов'язує з виїздом. У сучасних умовах це можуть бути не лише економічні причини, а й бажання жити в безпечнішому середовищі, отримати якісну освіту, знайти професійні можливості, бути ближче до родини за кордоном, відчувати стабільність або почати новий етап життя. Для частини молоді еміграція може бути пов'язана з образом «нормального життя», не обов'язково багатшого, але більш передбачуваного, спокійного і такого, де є простір для планування майбутнього.

Бар'єри еміграції, навпаки, показують, що утримує людину від переїзду або робить його менш бажаним. Частина бар'єрів має зовнішній характер: фінансові труднощі, документи, мовні обмеження, складність адаптації, невизначеність із роботою або навчанням. Проте не менш важливими є внутрішні бар'єри: небажання залишати родину, друзів, звичне оточення, страх втратити себе в іншому середовищі, відчуття потрібності в Україні, прив'язаність до країни та власної ідентичності. Саме ці бар'єри дозволяють побачити, що відсутність еміграційних намірів не завжди означає пасивність або відсутність можливостей; іноді вона є результатом усвідомленого вибору залишатися.

Таким чином, у запропонованій теоретичній моделі еміграційні наміри розглядаються як багатофакторне психологічне явище. Вони формуються не лише під впливом зовнішніх обставин, а через те, як молода людина інтерпретує ці обставини відповідно до власних цінностей, рівня ідентичності, емоційного стану, життєвих очікувань і доступних ресурсів. Цінності задають загальний напрям життєвого вибору; етнічна ідентичність визначає силу смислового зв'язку з країною; сприйнятий стрес відображає психоемоційний фон прийняття рішень; мотиви конкретизують привабливість переїзду, а бар'єри – причини, які утримують від нього.

У межах цієї роботи передбачається, що еміграційні наміри української молоді можуть посилюватися тоді, коли переїзд сприймається як шлях до безпеки, автономії, професійної реалізації, стабільності або нового початку. Водночас вони можуть знижуватися за умов вираженої етнічної ідентичності, значущості соціальних зв'язків, прив'язаності до України, наявності внутрішніх або зовнішніх бар'єрів до переїзду. Саме така модель дозволяє розглядати еміграційні наміри не як просту реакцію на кризу, а як результат складної взаємодії особистісних, соціальних і контекстуальних чинників.

Запропонована теоретична модель стала основою емпіричного дослідження, у якому аналізуються ціннісні орієнтації, етнічна ідентичність, рівень сприйнятого стресу, мотиви, бар'єри та загальний рівень еміграційних намірів української молоді. Такий підхід дає змогу не лише визначити, наскільки вираженими є еміграційні наміри, а й пояснити, які психологічні чинники можуть стояти за бажанням виїхати або, навпаки, за рішенням залишатися в Україні.

Висновки до 1 розділу.

Отже, теоретичний аналіз проблеми показав, що ціннісні орієнтації є важливим компонентом мотиваційно-сміслової сфери особистості та виконують регулятивну функцію у процесі прийняття життєво значущих рішень. Вони формуються під впливом соціокультурних, сімейних, освітніх та особистісних чинників і визначають життєві пріоритети, поведінкові стратегії та способи самореалізації молоді людини.

Встановлено, що еміграційні наміри молоді є складним багатофакторним психологічним утворенням, яке формується під впливом не лише зовнішніх соціально-економічних обставин, а й внутрішніх психологічних чинників. Серед них важливу роль відіграють ціннісні орієнтації, етнічна ідентичність, сприйняття власного майбутнього, рівень психологічної безпеки, а також мотиви та бар'єри потенційної міграції.

Аналіз наукових підходів дозволив розглядати еміграційні наміри як результат взаємодії прагнення до реалізації особистісно значущих цілей і суб'єктивної оцінки можливостей їх досягнення. Особливого значення в умовах війни набувають потреба в безпеці, стабільності та передбачуваності майбутнього, що можуть впливати на готовність молоді розглядати еміграцію як один із можливих життєвих сценаріїв.

Теоретично обґрунтовано модель дослідження, відповідно до якої еміграційні наміри української молоді пов'язані з особливостями ціннісних орієнтацій, рівнем етнічної ідентичності, сприйнятого стресу, а також системою мотивів і бар'єрів щодо переїзду за кордон. Отримані теоретичні положення стали основою для подальшого емпіричного дослідження психологічних чинників еміграційних намірів української молоді.

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ НА ЕМІГРАЦІЙНІ НАМІРИ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ.

2.1 Обґрунтування методик дослідження.

Для дослідження впливу ціннісних орієнтацій на еміграційні наміри української молоді було обрано такі методики: «Діагностика індивідуальних цінностей» Ш. Шварца (адаптація О. Тихомандрицької, Е. Дубовської), авторську анкету, модифіковану методику Дж. Фінні та шкалу сприйнятого стресу – PSS-10.

Для вимірювання ціннісних орієнтацій у цьому дослідженні було обрано методику «Діагностика індивідуальних цінностей» Ш. Шварца (адаптація О. Тихомандрицької, Е. Дубовської), оскільки саме вона найбільшою мірою відповідає меті роботи – виявити зв'язок між цінностями та еміграційними намірами української молоді. Серед основних альтернатив, які теоретично могли б бути використані для дослідження ціннісної сфери, слід назвати методику М. Рокича, індекс матеріалістичних/постматеріалістичних орієнтацій Р. Інглгарта), Опитувальник сенсу життя (MLQ), а також предметно-специфічні опитувальники, зокрема методики дослідження професійних цінностей. Однак кожен із цих підходів має обмеження саме в контексті дослідження еміграційних намірів. Методика Рокича дає змогу вибудувати індивідуальну ієрархію 36 цінностей, але її оригінальний формат ранжування продукує взаємозалежні дані, що ускладнює кореляційний аналіз, факторні моделі та прямі міжгрупові порівняння. Індекс Інглгарта, попри високу цінність для макросоціальних і крос-національних досліджень, є занадто грубим для психологічного аналізу індивідуальних еміграційних намірів, адже зводить ціннісну сферу переважно до дихотомії «матеріалізм – постматеріалізм» і не дозволяє розрізняти окремі мотиваційні пріоритети. Шкали індексу сенсу життя є психометрично надійними, але вимірюють насамперед смисложиттєві орієнтації, а не базові цінності, тому не можуть повноцінно

замінити ціннісний інструмент. Натомість спеціалізовані опитувальники, наприклад шкали професійних цінностей, добре працюють у вузьких прикладних темах, проте для еміграції є надто обмеженими, оскільки міграційне рішення пов'язане не лише з кар'єрою, а й з автономією, безпекою, ідентичністю, традиціями, міжособистісними зв'язками та уявленнями про майбутнє.

Перевага підходу Ш. Шварца полягає в тому, що він розглядає цінності як трансситуативні мотиваційні цілі, які організовані в цілісну систему та безпосередньо пов'язані з вибором поведінки. Теорія Шварца виокремлює 10 базових цінностей і дозволяє аналізувати їх як на рівні окремих шкал, так і на рівні ширших полюсів – «відкритість до змін – збереження» та «самоствердження – самотрансцендентність». Саме така структура найбільш релевантна для вивчення еміграційних намірів: орієнтація на Саморегуляцію, Стимуляцію та Відкритість до змін теоретично пов'язана з готовністю до мобільності, новизни та життєвих змін, тоді як Збереження, Традиції, Конформність і частково Безпека можуть виступати стримувальними чинниками. Крім того, Самоорієнтація може бути пов'язане з еміграційними намірами у випадках, коли переїзд розглядається як шлях до статусу, досягнень і кращих можливостей. Важливо й те, що шкали Шварца мають нормативний, а не ранговий формат: результати підсумовуються у вигляді середніх балів за кожною цінністю, що робить їх зручними для кореляційного аналізу, t-тестів, ANOVA та зіставлення з іншими неперервними показниками, зокрема еміграційними намірами, етнічною ідентичністю та рівнем сприйнятого стресу. Психометрично підхід Шварца є одним із найкраще опрацьованих у крос-культурній психології: валідність і структура цінностей підтверджені у великій кількості країн, а короткі та повні портретні версії продемонстрували прийнятну міжкультурну інваріантність. Для українського контексту додатковою перевагою є наявність україномовних версій Human Values Scale в ESS та

адаптацій портретних версій Шварца в Україні. Нарешті, саме шварцівська рамка вже показала свою продуктивність у міграційних дослідженнях: у різних вибірках було показано зв'язки між відкритістю до змін, самоорієнтацією, збереженням та намірами емігрувати. Отже, обрання методики Ш. Шварца в цьому дослідженні є обґрунтованим як з теоретичного, так і з психометричного та статистико-аналітичного погляду.

Для оцінки еміграційних намірів української молоді було використано авторську анкету, розроблену на основі сучасних теоретичних підходів до вивчення міграційних рішень. Концептуально методика спирається насамперед на теорію запланованої поведінки І. Айзена, відповідно до якої безпосереднім предиктором поведінки є намір, що формується під впливом ставлення до поведінки, суб'єктивних норм і сприйнятого контролю над її реалізацією. У логіці цієї моделі блок «Намір міграції» відображає безпосередню готовність до можливого виїзду, блок «Еміграційні установки» – ставлення до еміграції як до бажаної чи небажаної життєвої стратегії, а блок «Бар'єри міграції» – сприйняті перешкоди, що можуть полегшувати або ускладнювати реалізацію еміграційного рішення. Така побудова відповідає сучасним вимогам до опитувальника, у якому поведінка має бути окреслена через дію, часову перспективу та контекст, а не зведена до одного загального питання.

Відбір змісту тверджень також ґрунтувався на сучасних міграційних підходах. Зокрема, двотактну структуру (підштовхування і стримування) було використано як евристичну схему для структурування мотивів міграції на економічні, освітні, соціальні та безпекові, тоді система прагнень та можливостей дозволила розвести власне прагнення виїхати та суб'єктивно переживану можливість це зробити. У сучасній міграційній теорії підкреслюється, що сама наявність міграційного бажання ще не означає готовності до реального переїзду, оскільки між наміром і дією лежать

ресурси, обмеження, мережі та можливості. Саме тому до анкети, окрім блоку наміру, було включено блок бар'єрів, а також окремий блок еміграційних установок, що фіксує символічно-ціннісне ставлення до переїзду та залишання. Важливо, що в сучасному розумінні міграція розглядається не лише як реакція на «виштовхувальні» економічні обставини, а як результат взаємодії агентності, контексту та життєвого етапу. Для молоді це особливо актуально, оскільки міграційні рішення часто перетинаються з освітнім вибором, початком професійної траєкторії, пошуком життєвої стабільності та переходом до дорослого життя.

Окреме значення для розроблення анкети мав сучасний український контекст війни. Дані національних досліджень молоді в Україні засвідчують, що еміграційні наміри формуються під впливом не лише економічних причин, а й воєнної небезпеки, обмеженого доступу до можливостей для праці та самореалізації, недовіри до інституцій, втрати соціальних зв'язків і прагнення до більш стабільного та безпечного життєвого простору. Саме цим обґрунтовується включення до анкети окремого блоку безпекових мотивів, а також блоку очікуваних психологічних вигод, який відображає очікування респондентів щодо підвищення впевненості в собі, зменшення тривоги, відчуття щастя та можливості «нового початку» за кордоном. Такий блок є особливо важливим для психологічного дослідження, оскільки дозволяє вийти за межі суто соціально-економічного трактування еміграції та врахувати суб'єктивні смисли, які молодь пов'язує з можливим переїздом.

Вибір саме авторської анкети, а не одного з готових міжнародних опитувальних модулів, був зумовлений дослідницькою метою. Готові міжнародні інструменти оцінки міграційних намірів добре придатні для міжнародних порівнянь, однак переважно обмежуються фіксацією бажання, плану чи підготовки до переїзду і не охоплюють у межах одного компактного інструмента одночасно мотиви, бар'єри, установки, психологічні очікування та соціально-демографічні характеристики.

Студентські опитувальники, спрямовані на вивчення навчання за кордоном, детально відображають освітню мобільність, проте є занадто вузькими для аналізу загальних еміграційних намірів молоді як ширшої соціально-демографічної групи. Таким чином, авторська анкета була використана як інструмент, найбільш відповідний цілям даного дослідження, зокрема в частині контекстуальної релевантності до української молоді в умовах війни, можливості отримання блокових показників і подальшого зіставлення їх із психологічними змінними.

З психометричної точки зору анкета має чітку блокову структуру та передбачає обчислення показників як за окремими підшкалами, так і за інтегральним індексом. Для тверджень №19 і 21 застосовується реверсивне кодування, після чого вищі значення блоку установок відповідають більш вираженій проєміграційній орієнтації. Авторські інтервали «низький – середній – високий» використовуються як описові рівні інтерпретації. Водночас, зважаючи на авторський характер інструмента, ці рівні доцільно трактувати як дослідницькі, а не нормативні. Аргументами на користь змістової валідності анкети є релевантність пунктів досліджуваному конструкту, повнота охоплення ключових доменів еміграційного рішення та зрозумілість формулювань для цільової групи. Надійність інструмента доцільно підтвердити через коефіцієнт α Кронбаха для загальної шкали та окремих блоків, а конструктивну валідність – через аналіз внутрішньологічних кореляцій між блоками; факторний аналіз у цьому дослідженні може розглядатися лише як попередня перевірка структури за умови достатнього обсягу вибірки.

Практичною перевагою обраної анкети є також поєднання кількісного та якісного компонентів: закриті твердження забезпечують стандартизований статистичний аналіз, тоді як відкриті питання дозволяють уточнити індивідуальні причини еміграційних намірів і чинники, що утримують від переїзду. Така конструкція робить методику придатною не

лише для виявлення загального рівня еміграційних намірів, а й для порівняння окремих груп молоді та формування прикладних рекомендацій щодо молодіжної, освітньої, безпекової та соціальної політики.

З огляду на все наведене, авторська анкета виглядає цілком виправданим вибором для магістерської роботи: вона теоретично вмотивована, змістовно повна, контекстуально чутлива до української молоді в умовах війни та достатньо гнучка, щоб дати і статистичні, і змістові висновки.

Для вимірювання етнічної ідентичності у даному дослідженні доцільно використати модифіковану методику Дж. Фінні. Такий вибір обумовлений тим, що в сучасній психології етнічна ідентичність розглядається як багатовимірний і динамічний конструкт, який не зводиться до формального самовизначення, а включає когнітивний, емоційний і ціннісно-смысловий виміри належності до власної етнічної групи. У межах соціально-психологічного підходу, що спирається на теорію соціальної ідентичності Г. Теджфела і Дж. Тернера, етнічна ідентичність постає як частина Я-концепції, пов'язана зі знанням про своє членство у групі та емоційною й ціннісною значущістю цього членства. Водночас підхід, відображений у працях Дж. Фінні, пов'язаний з розвитком та акцентує, що зріла етнічна ідентичність формується через процес дослідження власного походження, осмислення його значення та подальшого прийняття й внутрішнього підтвердження належності до групи. Отже, для адекватного емпіричного вивчення потрібен інструмент, який поєднує рефлексивно-когнітивний і афективно-ідентифікаційний виміри етнічної належності, а не обмежується лише загальним відчуттям «ми».

Саме такою логікою характеризується підхід Дж. Фінні. Первинний MEIM був створений як загальна методика для підлітків і молодих дорослих із різних етнічних груп, тобто спеціально розроблявся не для однієї культури,

а для виявлення тих елементів етнічної ідентичності, які є спільними для різних груп. До цих елементів належать, насамперед, відчуття належності й прихильності до своєї групи, досягнута або така, що формується, ідентичність, а також включеність у практики, пов'язані з власним походженням. Надалі аналіз структури методики показав, що її 12-пунктова версія найкраще описується двома змістовно близькими, але не тотожними вимірами – дослідження та віданність етнічній ідентичності. (Phinney, 1992; Phinney & Ong, 2007) У модифікованій версії, що використовується в українському психодіагностичному просторі, ця логіка перекладається на два зрозумілі для емпіричного аналізу компоненти – когнітивний та афективний, а також на інтегральний загальний показник етнічної ідентичності. Така структура є особливо цінною для дослідження еміграційних намірів, оскільки дає змогу відокремити інтелектуально-рефлексивне усвідомлення власного етнічного походження від емоційної прихильності, гордості та позитивного ставлення до нього.

Порівняно з альтернативними інструментами, модифікована методика Дж. Фінні має низку принципів переваг саме для цієї теми. Загальні шкали соціальної ідентичності, зокрема ті, що походять із традиції Таджфел або колективної самооцінки, добре фіксують оцінний бік групової належності, однак не вимірюють, наскільки людина рефлексує власне походження, шукає знання про нього та осмислює місце своєї етнічної належності у власному житті. Трифакторна модель Дж. Камерон продуктивно розрізняє центральність, емоційне ставлення та зв'язки з власною групою, але вона є радше універсальною моделлю сили групової ідентифікації і не акцентує культурно-історичний зміст етнічного членства (Cameron, 2004). Натомість культурно-специфічні інструменти на кшталт MMRI/MIBI є надто прив'язаними до історичного досвіду афроамериканської спільноти, містять ідеологічні підшкали і значно складніші для валідного перенесення в український контекст. Регіонально поширена методика Г. Солдатової і С.

Рижової є корисною тоді, коли дослідника цікавлять типи етнічної ідентичності в континуумі від індиферентності до фанатизму, тобто рівень етноцентризму, однак вона менш чутлива до нормативної сили належності, гордості й позитивного прийняття своєї групи, що є релевантнішими для аналізу потенційного зв'язку між етнічною ідентичністю та еміграційними намірами. Отже, модифікована методика Дж. Фінні забезпечує оптимальний баланс між концептуальною глибиною та емпіричною економністю.

Особливо важливо, що обрана методика уже має конкретні підстави для використання в українських дослідженнях. У вітчизняному психодіагностичному практикумі вона описується як 12-пунктова 4-бальна шкала, що дозволяє обчислити загальний показник етнічної ідентичності, а також окремі показники когнітивного та афективного компонентів. Пілотна апробація модифікованої методики в українській вибірці засвідчила достатню внутрішню узгодженість як для шкали загалом, так і для обох підшкал, а також прийнятну ретестову надійність. Окрім цього, українські дослідження студентської молоді вже застосовували модифіковану шкалу Фінні разом із методикою «Хто Я?» та опитувальниками громадянської ідентичності, що свідчить про її придатність саме для аналізу молодіжної самосвідомості в умовах війни та суспільної нестабільності. Показовим є й те, що у вітчизняному студентському дослідженні ця методика зафіксувала зростання когнітивного й афективного компонентів етнічної ідентичності, тоді як схильність емігрувати залишилася незмінною. Це означає, що методика справді вимірює самостійний психологічний конструкт, а не дублює міграційні установки. Для теми магістерської роботи це принципово: етнічна ідентичність у ній розглядається як можливий психологічний чинник еміграційних намірів, а не як їх синонім.

З урахуванням мети дослідження, вибірки української молоді та обсягу вибірки, модифікована методика Дж. Фінні є найбільш доречною ще й з практичного погляду. Вона є достатньо короткою, щоб не

перевантажувати респондентів у поєднанні з іншими опитувальниками, але водночас достатньо змістовною, щоб зберігати чутливість до відмінностей між підгрупами. Вона дає змогу аналізувати як загальний рівень етнічної ідентичності, так і окремо її когнітивну та афективну складові, що особливо важливо в контексті еміграційних намірів: наявні дані свідчать, що саме ці компоненти можуть по-різному співвідноситися з міграційною активністю молоді. Відтак використання модифікованої методики Дж. Фінні в цій магістерській роботі є теоретично вмотивованим, психометрично прийнятним і методично доцільним.

Для оцінки рівня сприйнятого стресу в дослідженні було використано шкалу «Perceived Stress Scale-10» - PSS-10. Вибір цієї методики зумовлений тим, що в межах роботи важливо було оцінити не клінічні прояви тривоги, депресії чи посттравматичної симптоматики, а саме суб'єктивне переживання стресу як загального психологічного фону, в якому можуть формуватися еміграційні наміри української молоді. В умовах війни, соціальної нестабільності, невизначеності майбутнього та загрози безпеці молодь може розглядати еміграцію не лише як економічне або освітнє рішення, а й як можливий спосіб відновлення контролю, зниження напруження та пошуку стабільнішого життєвого середовища. Тому доцільним було включити до дослідження методику, яка вимірює саме те, наскільки людина сприймає власне життя як непередбачуване, неконтрольоване й психологічно перевантажувальне.

У психологічній практиці існує низка інструментів, які можуть використовуватися для оцінки стресу або суміжних психоемоційних станів. Однією з таких методик є «Impact of Event Scale-Revised» - IES-R, яка спрямована на вимірювання психологічної реакції на конкретну травматичну подію. Вона дозволяє оцінити симптоми вторгнення, уникнення та гіперзбудження, тобто прояви, близькі до посттравматичного

стресового реагування. Однак у межах цього дослідження використання IES-R було менш доцільним, оскільки завдання роботи не полягало в діагностиці травматизації або наслідків конкретної події. Еміграційні наміри молоді можуть формуватися під впливом ширшого комплексу обставин – війни, економічної нестабільності, невизначеності майбутнього, професійних перспектив, родинних обставин. Тому методика, прив'язана до однієї травматичної події, не повністю відповідала логіці дослідження.

Схожі обмеження має і «PCL-5» – PTSD Checklist for DSM-5, що використовується для оцінки симптомів посттравматичного стресового розладу. Ця методика є цінною у клінічному або травма-фокусованому дослідженні, однак вона має виразну діагностичну спрямованість. Її застосування могло б змістити акцент дослідження з еміграційних намірів і пов'язаних із ними психологічних чинників на виявлення посттравматичної симптоматики. Оскільки респонденти в межах цієї роботи не розглядалися як клінічна група, використання PCL-5 було б надмірним і методологічно не зовсім виправданим.

Також для оцінки психоемоційного стану часто використовується «DASS-21» – шкала депресії, тривоги та стресу. Її перевагою є можливість одночасно оцінити три стани: депресивність, тривожність і стрес. Водночас ця методика більше орієнтована на симптоматичні прояви емоційного неблагополуччя, тоді як у нашому дослідженні необхідно було виміряти не комплекс негативних психоемоційних станів загалом, а саме суб'єктивне сприйняття життєвих подій як стресових. Крім того, включення трьох шкал могло б ускладнити інтерпретацію результатів: було б не цілком зрозуміло, чи еміграційні наміри пов'язані зі стресом, тривогою, депресивними переживаннями або їх поєднанням. У цьому сенсі PSS-10 є методично чистішим інструментом для поставленого завдання.

Методика «STAI» - State-Trait Anxiety Inventory – також не була обрана, оскільки вона вимірює тривожність, а не стрес як такий. Вона дозволяє

розрізняти ситуативну та особистісну тривожність, що є важливим у дослідженнях емоційної сфери, однак не відповідає повністю меті нашої роботи. Еміграційні наміри можуть бути пов'язані не лише з тривогою, а й із переживанням втрати контролю, перевантаження, невизначеності й неможливості впливати на події. Саме ці аспекти краще охоплює PSS-10.

Окремо можна згадати «HADS» – Hospital Anxiety and Depression Scale, яка використовується для виявлення тривожних і депресивних проявів. Попри її поширеність, вона створювалася переважно для медичного та клінічного контексту. Для дослідження неклінічної вибірки української молоді така методика не є оптимальною, оскільки її зміст зосереджений не на переживанні стресу в широкому соціально-психологічному сенсі, а на скринінгу тривожних і депресивних симптомів.

Ще одним можливим інструментом є «Holmes–Rahe Stress Inventory», або шкала соціальної адаптації, яка оцінює стрес через кількість значущих життєвих подій. Проте ця методика менш придатна для нашого дослідження, оскільки вона фіксує радше об'єктивну наявність стресогенних подій, а не суб'єктивне переживання цих подій. У контексті еміграційних намірів важливо не лише те, які події відбулися в житті людини, а те, як вона їх сприймає: чи відчуває контроль, чи має ресурси для подолання труднощів, чи переживає своє життя як перевантажене й некероване.

Порівняно з переліченими методиками, «PSS-10» є найбільш відповідною для цього дослідження з кількох причин. По-перше, вона не має клінічно-діагностичної спрямованості, тому може використовуватися в неклінічній вибірці молоді. По-друге, вона не прив'язана до однієї конкретної травматичної події, що особливо важливо в українському контексті, де стрес часто має тривалий, фоновий і багатofакторний характер. По-третє, PSS-10 вимірює не просто наявність стресових обставин, а саме суб'єктивну оцінку людиною власного стану та життєвої ситуації. Це відповідає логіці дослідження еміграційних намірів, адже рішення або

роздуми про переїзд можуть залежати не лише від об'єктивних умов, а й від того, наскільки людина переживає ці умови як неконтрольовані, виснажливі або загрозливі.

У межах цього дослідження PSS-10 розглядається як додатковий психологічний показник. Основний фокус роботи спрямований на вивчення еміграційних намірів, ціннісних орієнтацій та етнічної ідентичності української молоді. Водночас включення шкали сприйнятого стресу дозволяє перевірити, чи пов'язане суб'єктивне переживання напруження, невизначеності та втрати контролю з готовністю молоді розглядати еміграцію як можливий життєвий сценарій. Оскільки методику було додано на пізнішому етапі збору даних, результати PSS-10 аналізувалися на окремій підвибірці респондентів.

Таким чином, використання PSS-10 є методично обґрунтованим, оскільки ця шкала найкраще відповідає завданню оцінити загальний рівень суб'єктивно сприйнятого стресу в неклінічній вибірці молоді. На відміну від IES-R і PCL-5, вона не зводить аналіз до посттравматичної симптоматики; на відміну від DASS-21, STAI та HADS, не зміщує фокус на тривожність або депресивні прояви; на відміну від Holmes–Rahe Stress Inventory, вимірює не просто наявність життєвих подій, а їх суб'єктивне переживання. Саме тому PSS-10 є найбільш придатною для вивчення сприйнятого стресу як можливого фонового психологічного чинника еміграційних намірів української молоді.

2.2. Характеристика вибірки

Метою емпіричного дослідження є вивчення рівня еміграційних намірів української молоді та встановлення їх зв'язку з індивідуальними ціннісними орієнтаціями і особливостями етнічної ідентичності. Відповідно до поставленої мети емпіричне дослідження передбачало аналіз загального показника еміграційних намірів, визначення провідних мотивів і бар'єрів

потенційної еміграції, а також дослідження когнітивного, афективного та загального компонентів етнічної ідентичності респондентів.

Дослідження проводилося методом анкетування з використанням комплексу психодіагностичних методик. Збір емпіричних даних здійснювався у період з 26 листопада по 3 грудня 2025 року шляхом розповсюдження онлайн-анкети через соціальні мережі. Участь у дослідженні була добровільною та анонімною, що забезпечувало дотримання етичних принципів психологічного дослідження.

У межах емпіричного дослідження було сформовано вибірку, до складу якої увійшли представники української молоді. Подальший аналіз отриманих даних здійснювався із застосуванням методів описової та кореляційної статистики з використанням статистичних програмних засобів.

У дослідженні взяли участь 80 респондентів віком від 16 до 25 років. Вибірка є цілеспрямованою та сформованою за принципом добровільної участі. Нижче подано основні соціально-демографічні характеристики учасників.

За статтю вибірка розподілилася таким чином:

Жінки – 72%

Чоловіки – 28%

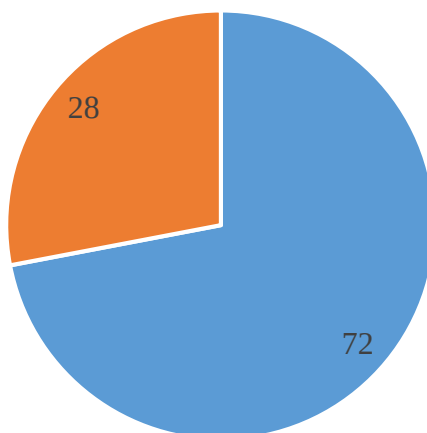

Рис. 2.1 Розподіл досліджуваних за статтю

Учасники належать до трьох вікових груп:

16–18 років – 23,2 %

19–22 роки – 39 %

23–25 років – 37,8%

Домінують респонденти віком 19–22 роки – це період активного професійного самовизначення та формування життєвих планів, що є важливим для вивчення еміграційних намірів.

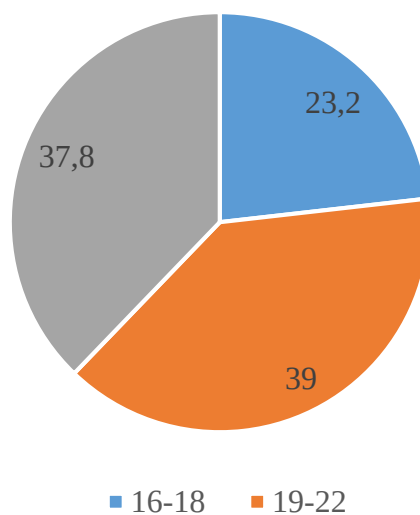

Рис. 2.2. Розподіл досліджуваних за віком

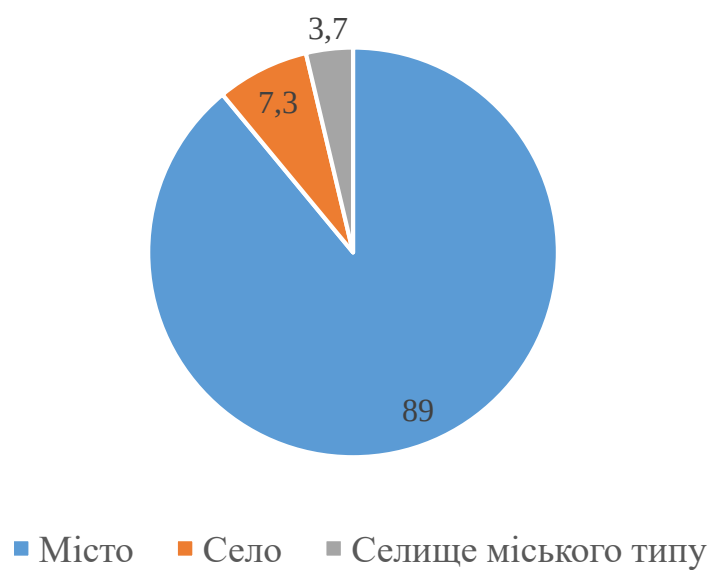

Рис. 2.3. Розподіл досліджуваних за місцем проживання

Освітній рівень

Загальна середня – 20,7%

Професійно-технічна – 4,9%

Вища освіта – 47,6%

Неповна вища – 26,8%

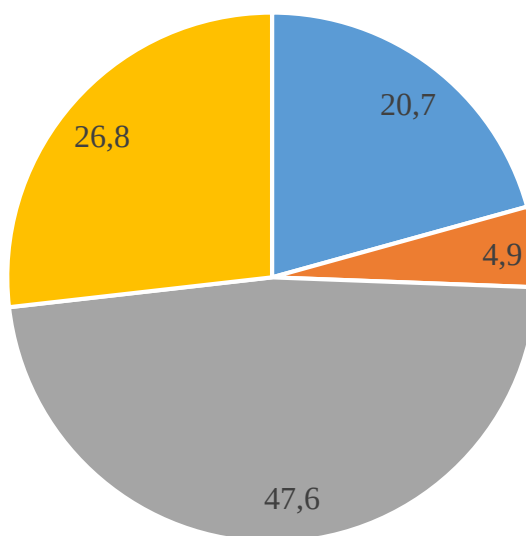

Рис. 2.4. Розподіл досліджуваних за рівнем освіти

Респонденти також повідомили, чи мають досвід перебування за кордоном (з навчальною, туристичною, трудовою або іншою метою).

Варіанти включали:

Так – 81,7 %

Ні – 18,3 %

Цей показник є важливим, оскільки попередній досвід може підсилювати або зменшувати міграційні наміри.

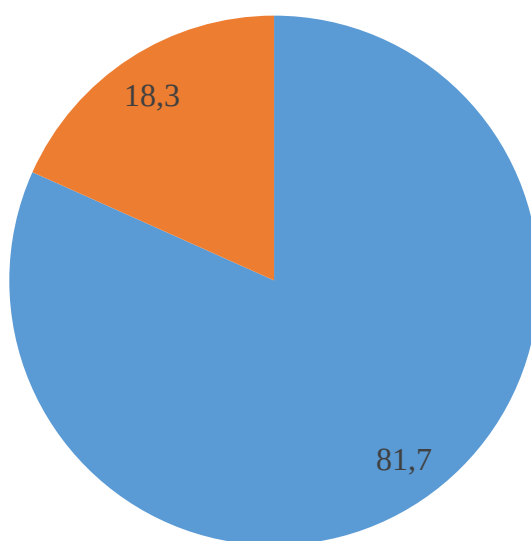

Рис. 2.5. Розподіл досліджуваних за наявністю досвіду перебування за кордоном

Також учасники зазначили, чи мають вони близьких за межами України:

Так – 81,7%

Ні – 18,3%

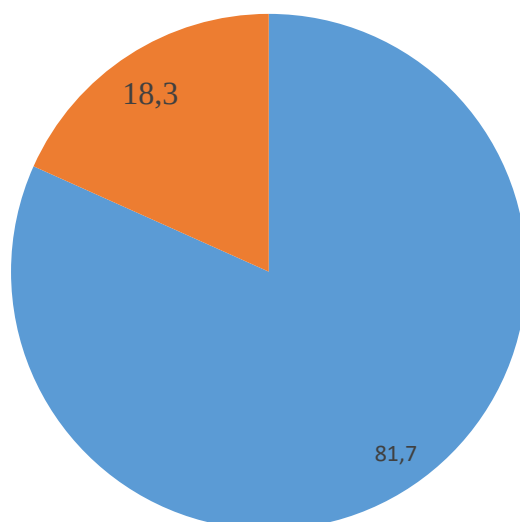

Рис. 2.6. Розподіл досліджуваних за наявністю рідних чи друзів за кордоном

Наявність соціальних контактів у країні потенційної міграції є відомим фактором, що знижує психологічні бар'єри та збільшує ймовірність намірів до переїзду.

Серед учасників були представлені такі види діяльності:

Навчаюся – 32,9 %

Працюю – 26,8%

Працюю дистанційно – 8,5%

Тимчасово без роботи – 4,9%

Навчаюся та працюю – 26,8%

Врахування зайнятості є важливим для аналізу, адже професійна активність та рівень економічної самостійності прямо впливають на міграційні мотиви.

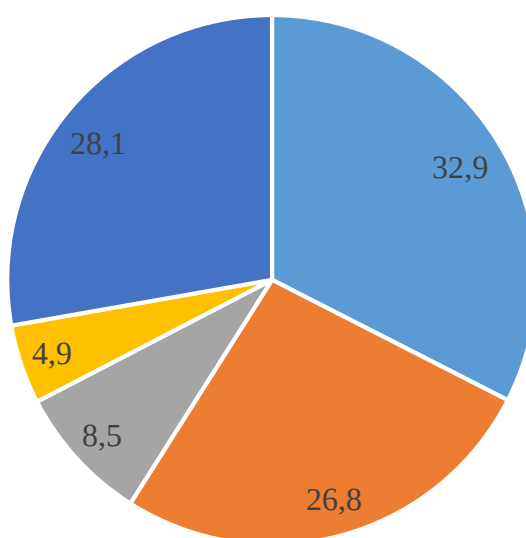

Рис. 2.7. Розподіл досліджуваних за родом діяльності

Висновки до 2 розділу.

У другому розділі було обґрунтовано методичні засади емпіричного дослідження психологічних чинників еміграційних намірів української

молоді. Відповідно до мети та завдань дослідження здійснено добір психодіагностичного інструментарію, який дозволяє комплексно дослідити еміграційні наміри, ціннісні орієнтації, етнічну ідентичність, рівень сприйнятого стресу, а також мотиви й бар'єри, пов'язані з можливим переїздом за кордон. Використані методики є валідними, надійними та взаємодоповнюють одна одну, що забезпечує всебічне вивчення досліджуваної проблеми.

Охарактеризовано вибірку дослідження, до складу якої увійшли 80 респондентів молодого віку, а також визначено порядок організації емпіричного дослідження. Застосований комплекс методів математико-статистичної обробки даних забезпечує можливість виявлення взаємозв'язків між досліджуваними показниками, встановлення відмінностей між групами респондентів та перевірки висунутих гіпотез.

Отже, сформоване методичне забезпечення та особливості організації дослідження створюють достатнє підґрунтя для проведення подальшого емпіричного аналізу психологічних чинників еміграційних намірів української молоді, результати якого представлені у наступному розділі.

РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ ЕМІГРАЦІЙНИХ НАМІРІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ.

3.1. Взаємозв'язок психологічних показників та еміграційних намірів

Описові статистики базових цінностей за методикою Ш. Шварца

У межах дослідження було проаналізовано індивідуальні ціннісні орієнтації молоді відповідно до теорії Ш. Шварца. Описові статистики десяти базових цінностей подано в Табл. 3.1

Табл. 3.1.

Описова статистика 10 базових цінностей

Цінність	M	Mdn	SD	Min	Max
Саморегуляція	5.65	5.71	0.83	3.14	7.00
Стимуляція	5.23	5.43	1.03	2.43	7.00
Гедонізм	4.65	4.75	1.23	0.50	7.00
Досягнення	5.58	5.67	0.81	2.67	7.00
Влада	3.82	4.00	1.22	1.00	7.00
Безпека	5.49	5.64	1.02	1.71	7.00
Конформність	4.89	5.00	1.23	1.75	7.00
Традиції	5.04	5.29	1.19	1.71	7.00
Прихильність / Доброзичливість	5.59	5.70	0.89	3.20	7.00
Самоорганізація / Самостійність дії	5.72	6.00	1.17	2.00	7.00

За результатами описової статистики ціннісних орієнтацій було встановлено, що у досліджуваній вибірці найвищі середні показники мають цінності самостійності дії / самоорганізації ($M = 5,72$; $Mdn = 6,00$; $SD = 1,17$), саморегуляції ($M = 5,65$; $Mdn = 5,71$; $SD = 0,83$), прихильності / доброзичливості ($M = 5,59$; $Mdn = 5,70$; $SD = 0,89$) та досягнення ($M = 5,58$; $Mdn = 5,67$; $SD = 0,81$). Це свідчить про те, що для респондентів найбільш значущими є цінності, пов'язані з автономністю, здатністю самостійно організовувати власні дії, ухвалювати рішення, вибудовувати індивідуальну

життєву траєкторію, досягати особистих цілей, а також підтримувати позитивні міжособистісні стосунки.

Високі показники саморегуляції та самостійності дії / самоорганізації можуть вказувати на важливість для молоді свободи вибору, особистої незалежності, самоконтролю та можливості самостійно визначати власний життєвий шлях. У контексті дослідження еміграційних намірів це є особливо значущим, оскільки рішення про можливий переїзд за кордон часто пов'язане не лише із зовнішніми обставинами, а й із прагненням до контролю над власним майбутнім, розширення можливостей і самореалізації.

Достатньо високі середні значення отримано також за шкалами безпеки ($M = 5,49$; $Mdn = 5,64$; $SD = 1,02$), стимуляції ($M = 5,23$; $Mdn = 5,43$; $SD = 1,03$) та традицій ($M = 5,04$; $Mdn = 5,29$; $SD = 1,19$). Це свідчить про поєднання у вибірці двох різних ціннісних орієнтацій: з одного боку, потреби у стабільності, захищеності та збереженні значущих соціокультурних орієнтирів, а з іншого – відкритості до нового досвіду, змін і життєвої динаміки. Така подвійність є зрозумілою в умовах війни та соціальної невизначеності: молодь одночасно прагне безпеки й стабільності, але також не втрачає потреби в розвитку, новизні та самореалізації.

Середні показники спостерігаються за цінностями конформності ($M = 4,89$; $Mdn = 5,00$; $SD = 1,23$) та гедонізму ($M = 4,65$; $Mdn = 4,75$; $SD = 1,23$). Це може свідчити про помірну значущість соціального схвалення, дотримання норм і правил, а також задоволення власних потреб і прагнення до позитивних переживань. Водночас ці цінності не є домінантними у загальному профілі вибірки, поступаючись автономії, досягненню, доброзичливості та безпеці.

Найнижчий середній показник було виявлено за цінністю влади ($M = 3,82$; $Mdn = 4,00$; $SD = 1,22$). Це свідчить про те, що прагнення до домінування, контролю над іншими, соціального статусу та матеріальної переваги не є провідною ціннісною орієнтацією для більшості респондентів.

У структурі цінностей досліджуваної молоді більш значущими виявилися самостійність, особистісний розвиток, підтримка близьких стосунків і безпека, ніж орієнтація на владу чи соціальне домінування.

Загалом отримані результати свідчать, що ціннісний профіль респондентів характеризується переважанням орієнтації на самостійність, самоорганізацію, саморегуляцію, досягнення, доброзичливість і безпеку. Така структура цінностей може відображати специфіку молодіжної вибірки, для якої важливими є особистісна автономія, професійна й життєва реалізація, збереження близьких соціальних зв'язків, а також потреба у стабільності в умовах невизначеного соціального контексту.

Отже, у загальному ціннісному профілі досліджуваної вибірки поєднуються орієнтація на відкритість до змін і самореалізацію з вираженою потребою у безпеці та збереженні значущих соціальних зв'язків. Це створює важливе підґрунтя для подальшого аналізу еміграційних намірів, оскільки потенційне рішення про переїзд може одночасно розглядатися молоддю як спосіб розширення можливостей і як реакція на потребу в більшій стабільності та захищеності.

Табл. 3.2.

Описова статистика інтегрального показника еміграційної спрямованості

Показник	Значення
Кількість респондентів (N)	80
Середнє значення	2,38
Медіана	2,13
Стандартне відхилення	1,01
Мінімальне значення	1,00
Максимальне значення	4,75

Аналіз загального показника еміграційної спрямованості показав, що у вибірці респондентів переважає помірно низький рівень готовності до еміграції. Середнє значення становить $M = 2,38$, медіана – $Mdn = 2,13$, стандартне відхилення – $SD = 1,01$. Оскільки середній показник є нижчим за середину шкали, можна стверджувати, що еміграція для більшості опитаних не є чітко сформованим життєвим планом.

Водночас діапазон значень від 1,00 до 4,75 свідчить про неоднорідність вибірки: поряд із респондентами, які практично не мають еміграційних намірів, є й ті, хто досить виразно розглядає можливість переїзду за кордон. Стандартне відхилення $SD = 1,01$ також підтверджує помірну варіативність відповідей.

Отже, еміграційні наміри в досліджуваній вибірці загалом не є домінантними, однак залишаються актуальним потенційним сценарієм для частини молоді. Це зумовлює доцільність подальшого аналізу чинників, які можуть посилювати або стримувати готовність до еміграції.

Для дослідження етнічної ідентичності було використано методику вимірювання вираженості етнічної ідентичності (Дж. Фінні), яка дозволяє оцінити когнітивний, афективний та загальний компоненти етнічної ідентичності.

Табл. 3.3

Описова статистика етнічної ідентичності

	Когнітивний компонент	Афективний компонент	Загальний показник
N	80	80	80
Середній показник	2.84	3.31	3.11
Медіана	2.80	3.43	3.21
Стандартне відхилення	0.618	0.599	0.566
Мінімум	1.60	1.43	1.75

Максимум	4.00	4.00	3.92
-----------------	------	------	------

Аналіз показників етнічної ідентичності засвідчив, що у вибірці загалом переважає середній рівень її вираженості. Загальний показник етнічної ідентичності становить $M = 3,11$ при медіані $Mdn = 3,21$ та стандартному відхиленні $SD = 0,566$. Це свідчить про те, що для більшості респондентів етнічна належність є усвідомленою та емоційно значущою, однак її вираженість не є максимально високою.

Вищим виявився афективний компонент етнічної ідентичності ($M = 3,31$; $Mdn = 3,43$; $SD = 0,599$) порівняно з когнітивним компонентом ($M = 2,84$; $Mdn = 2,80$; $SD = 0,618$). Це може означати, що респонденти більшою мірою переживають емоційну прив'язаність до своєї етнічної групи, позитивне ставлення до належності до неї та почуття причетності, ніж демонструють глибоку усвідомленість, знання чи рефлексію щодо власної етнічної належності.

Діапазон значень за загальним показником становить від 1,75 до 3,92, що вказує на певну варіативність у рівні етнічної ідентичності серед респондентів. Водночас стандартні відхилення за всіма компонентами є помірними, тобто вибірка не є різко поляризованою за цим показником.

Отже, етнічна ідентичність у досліджуваній вибірці загалом має помірно виражений характер, причому її емоційний компонент є більш вираженим, ніж когнітивний. Це може свідчити про те, що для української молоді етнічна належність насамперед пов'язана з почуттям прив'язаності, прийняття та емоційної причетності, а не лише з раціональним усвідомленням власної належності до етнічної спільноти.

Особливість сучасної української ситуації полягає в тому, що еміграційні наміри молоді можуть мати неоднозначну природу. У стабільніших умовах бажання переїхати за кордон могло б більше пов'язуватися з цінностями відкритості до змін, самостійності, стимуляції,

досягнення або прагненням до нового досвіду. Однак в умовах війни, невизначеності та порушення звичних життєвих планів еміграція може розглядатися не лише як спосіб самореалізації, а і як вимушений або напіввимушений сценарій пошуку безпеки, стабільності й контролю над майбутнім. Саме тому важливо було перевірити, які психологічні показники справді пов'язані з еміграційними намірами в досліджуваній вибірці.

Для цього було проведено кореляційний аналіз із використанням коефіцієнта кореляції Пірсона. Аналіз здійснювався на загальній вибірці респондентів ($N = 80$). Показник сприйнятого стресу аналізувався окремо на підвибірці респондентів, які заповнили шкалу PSS ($N = 48$).

Таблиця 3.4

**Кореляційні зв'язки еміграційних намірів з етнічною
ідентичністю, ціннісними орієнтаціями та сприйнятим стресом.**

		Еміграц ійні наміри	Етн. Ідент	Етн. Ідент. (когн)	Етн. Ідент. (афект)	PSS	Само регул яція	Безп ека
Емігра ційні наміри	r Пірсона	—						
	df (ступенів свободи)	—						
	p-значення	—						
Етн. Ідент.	r Пірсона	-0.327**	—					
	df (ступенів свободи)	78	—					
	p-значення	0.003	—					
Етн. ідент. (когн)	r Пірсона	-0.271*	0.908 ***	—				
	df (ступенів свободи)	78	78	—				
	p-значення	0.015	<.001	—				
Етн. Ідент. (афект)	r Пірсона	-0.331**	0.951 ***	0.734* **	—			
	df (ступенів свободи)	78	78	78	—			

	p-значення	0.003	<.001	<.001	—			
PSS	r Пірсона	0.063	-0.048	0.081	-0.135	—		
	df (ступенів свободи)	46	46	46	46	—		
	p-значення	0.669	0.746	0.585	0.360	—		
Саморегуляція	r Пірсона	0.230*	0.030	0.037	0.021	-0.116	—	
	df (ступенів свободи)	78	78	78	78	46	—	
	p-значення	0.040	0.793	0.744	0.854	0.434	—	
Безпека	r Пірсона	-0.349**	0.335**	0.299* *	0.322* *	0.015	- 0.155	—
	df (ступенів свободи)	78	78	78	78	46	78	—
	p-значення	0.001	0.002	0.007	0.004	0.919	0.171	—
Примітка. * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$								

Результати кореляційного аналізу засвідчили, що найбільш послідовно з еміграційними намірами пов'язана етнічна ідентичність. Було виявлено статистично значущий від'ємний зв'язок між загальним показником етнічної ідентичності та еміграційними намірами ($r = -0,327$; $p = 0,003$). Це означає, що вищий рівень етнічної ідентичності пов'язаний із нижчою вираженістю еміграційних намірів.

У контексті цієї роботи такий результат є особливо важливим, оскільки підтверджує припущення про те, що етнічна ідентичність може виконувати стримувальну функцію щодо еміграційних намірів. Для молодшої людини зв'язок з Україною може бути не лише формальним або громадянським, а й емоційно-смісловим. Якщо респондент відчуває належність до української спільноти, позитивно оцінює цю належність і пов'язує себе з українським соціокультурним простором, то еміграція може сприйматися не просто як зміна місця проживання, а як потенційне віддалення від значущого середовища, мови, культури, родини, спільної історії та соціального досвіду.

Окремий аналіз компонентів етнічної ідентичності показав, що як когнітивний, так і афективний компоненти мають статистично значущі від'ємні зв'язки з еміграційними намірами. Когнітивний компонент етнічної ідентичності пов'язаний з еміграційними намірами на рівні ($r = -0,271$; $p = 0,015$). Це може свідчити про те, що усвідомлення власної належності до української спільноти, розуміння її значущості та рефлексія щодо власної етнічної приналежності пов'язані зі зниженням готовності до еміграції.

Ще більш вираженим є зв'язок афективного компонента етнічної ідентичності з еміграційними намірами ($r = -0,331$; $p = 0,003$). Це свідчить про те, що саме емоційний вимір ідентичності – почуття прив'язаності, гордості, позитивного ставлення до власної етнічної належності, переживання причетності – може мати особливе значення у стримуванні еміграційних намірів. У сучасних умовах війни цей результат виглядає закономірним: для частини молоді українська ідентичність може ставати джерелом опори, солідарності й смислу, що зменшує бажання остаточно пов'язувати майбутнє з іншою країною.

Водночас отримані результати не означають, що люди з вираженою етнічною ідентичністю взагалі не можуть розглядати переїзд. У ситуації війни навіть сильний зв'язок із країною не завжди усуває думки про еміграцію, особливо якщо переїзд сприймається як спосіб збереження безпеки, освіти, професійного майбутнього або підтримки родини. Однак виявлені кореляції показують, що етнічна ідентичність усе ж пов'язана зі зниженням інтенсивності еміграційних намірів і може розглядатися як один із психологічних ресурсів прив'язаності молоді до України.

Серед ціннісних орієнтацій значущий додатний зв'язок з еміграційними намірами було виявлено лише за шкалою саморегуляції * ($r = 0,230$; $p = 0,040$)*. За силою цей зв'язок є слабким, проте змістовно він є важливим. Саморегуляція як цінність пов'язана з автономністю, здатністю самотійно ухвалювати рішення, визначати власний життєвий шлях і брати

відповідальність за майбутнє. Отже, молоді люди, для яких важливо самостійно будувати власну життєву траєкторію, можуть бути дещо більш відкритими до можливості переїзду.

У межах дослідження це можна інтерпретувати так: еміграція для частини молоді може виступати не лише як реакція на складні обставини, а і як прояв суб'єктності, прагнення самостійно обирати середовище для навчання, роботи, розвитку і життя. Для таких респондентів переїзд за кордон може розглядатися як спосіб розширення можливостей, пошуку більшої свободи вибору та контролю над власним майбутнім. Водночас слабка сила зв'язку вказує на те, що саморегуляція не є визначальним чинником еміграційних намірів, а лише частково пов'язана з відкритістю до такого сценарію.

Найбільш виражений зв'язок серед цінностей було виявлено за шкалою безпеки ($r = -0,349$; $p = 0,001$). Від'ємний характер зв'язку свідчить, що чим вищою є значущість безпеки для респондентів, тим нижчими є їхні еміграційні наміри. Цей результат є особливо цікавим у контексті сучасної української ситуації, оскільки теоретично можна було б очікувати, що потреба у безпеці в умовах війни, навпаки, посилюватиме бажання виїхати за кордон.

Однак отримані дані показують іншу тенденцію: у досліджуваній вибірці безпека, ймовірно, пов'язана не стільки з пошуком іншої країни, скільки зі збереженням знайомого середовища, соціальної підтримки, родинних зв'язків і відчуття належності. Для частини молоді безпека може означати не лише фізичну захищеність, а й психологічну стабільність, близькість до родини, зрозумілий культурний простір, можливість залишатися серед «своїх». У цьому сенсі еміграція може сприйматися не як шлях до безпеки, а як додаткове джерело невизначеності, адаптаційних труднощів і втрати опори.

Такий результат добре узгоджується із загальною логікою роботи: одна й та сама цінність у кризових умовах може мати неоднозначне значення. Безпека може штовхати до виїзду, якщо людина пов'язує її з фізичним захистом за кордоном; але вона може й утримувати від еміграції, якщо для людини безпека пов'язана з домом, родиною, соціальною підтримкою і знайомим середовищем. У цій вибірці переважає другий варіант, що дозволяє розглядати цінність безпеки як потенційний стримувальний чинник еміграційних намірів.

Інші ціннісні орієнтації не продемонстрували статистично значущих зв'язків з еміграційними намірами. Зокрема, не було виявлено значущих кореляцій із цінностями стимуляції, гедонізму, досягнення, влади, конформності, традицій, прихильності / доброзичливості та самоорганізації. Це є важливим результатом, оскільки він показує, що еміграційні наміри української молоді не можуть бути пояснені лише загальною структурою цінностей.

У теоретичному плані можна було б припустити, що цінності відкритості до змін, стимуляції, досягнення або самореалізації будуть пов'язані з вищими еміграційними намірами, а цінності традиції, конформності чи доброзичливості – з нижчими. Проте емпіричні дані не підтвердили такого простого поділу. Імовірно, це пов'язано зі специфікою сучасного українського контексту: в умовах війни про можливість еміграції можуть замислюватися не лише ті, хто ціннісно орієнтований на мобільність, новизну або індивідуальні досягнення, а й ті, хто за звичайних умов не розглядав би переїзд як бажаний сценарій. У цьому випадку еміграційні наміри можуть виникати не як пряме продовження цінностей, а як реакція на зовнішню загрозу, невизначеність або потребу у стабілізації майбутнього.

Саме тому відсутність значущих кореляцій із більшістю цінностей не слід розглядати як методичну слабкість або відсутність психологічного змісту. Навпаки, цей результат може свідчити про складність самого явища

еміграційних намірів у воєнних умовах. Коли зовнішній контекст є надзвичайно сильним, він може частково послаблювати прямий зв'язок між індивідуальними цінностями та життєвими рішеннями. Людина може мати цінності традиції, доброзичливості, прихильності до близьких або безпеки, але водночас думати про переїзд через обставини, які сприймаються як загрозливі або неконтрольовані. І навпаки, людина з високою відкритістю до змін може не мати еміграційних намірів через сильну ідентичність, родинні зв'язки або бажання реалізовуватися саме в Україні.

Окремо було перевірено зв'язок рівня сприйнятого стресу з еміграційними намірами. За результатами аналізу статистично значущого зв'язку між PSS та еміграційними намірами не виявлено ($r = 0,063$; $p = 0,669$). Це означає, що у межах цієї підвибірки сприйнятий стрес не виступає самостійним чинником, який прямо пов'язаний із готовністю до еміграції.

Такий результат також можна пояснити специфікою досліджуваної ситуації. В умовах війни стрес може бути достатньо поширеним фоновим станом серед молоді незалежно від того, чи має людина еміграційні наміри. Тобто високий або помірний рівень напруження сам по собі не обов'язково визначає бажання виїхати. Для одних респондентів стрес може посилювати думки про переїзд, для інших – активізувати потребу залишатися поруч із близькими, шукати підтримку в знайомому середовищі або зберігати зв'язок із країною. Тому сприйнятий стрес у цій роботі доцільно розглядати радше як психоемоційний контекст формування життєвих рішень, а не як прямий предиктор еміграційних намірів.

Загалом результати кореляційного аналізу показали, що найбільш змістовно з еміграційними намірами української молоді пов'язані етнічна ідентичність та цінність безпеки. Обидва показники мають від'ємний зв'язок з еміграційними намірами, що дозволяє розглядати їх як потенційні чинники стримування. Етнічна ідентичність відображає смисловий та емоційний зв'язок молоді з українською спільнотою, тоді як безпека у цій вибірці,

ймовірно, пов'язана із потребою у стабільності, близьких стосунках і збереженні знайомого соціального простору.

Водночас слабкий додатний зв'язок саморегуляції з еміграційними намірами вказує на те, що для частини молоді переїзд може розглядатися як форма самостійного життєвого вибору, спосіб контролю над майбутнім і розширення можливостей. Відсутність значущих зв'язків із більшістю інших цінностей і рівнем сприйнятого стресу підтверджує багатфакторність еміграційних намірів та необхідність подальшого аналізу не лише окремих шкал, а й групових відмінностей між респондентами з різним рівнем еміграційних намірів.

Отже, отримані результати частково підтверджують теоретичне припущення про роль цінностей та етнічної ідентичності у формуванні еміграційних намірів, однак показують, що цей зв'язок не є прямолінійним. У сучасних українських умовах еміграційні наміри можуть формуватися як під впливом внутрішніх психологічних орієнтирів, так і під тиском зовнішніх обставин. Саме тому подальший аналіз має бути спрямований не лише на кореляції між окремими показниками, а й на порівняння груп респондентів із різним рівнем еміграційних намірів, що дозволить точніше описати їхні психологічні особливості.

3.2 Порівняльний аналіз респондентів відповідно до наявності еміграційних намірів

Для проведення порівняльного аналізу респонденти були розподілені на три групи відповідно до рівня вираженості еміграційних намірів, визначеного за результатами блоку «Намір міграції» (питання 1–4). До першої групи увійшли респонденти з низьким рівнем еміграційних намірів (4–9 балів), до другої – із середнім рівнем еміграційних намірів (10–15 балів), а до третьої – з високим рівнем еміграційних намірів (16–20 балів). Такий

розподіл дав змогу здійснити порівняння психологічних характеристик респондентів залежно від рівня вираженості їхніх еміграційних намірів.

Табл 3.5

Розподіл респондентів за рівнем еміграційних намірів

Рівень еміграційних намірів	Кількість респондентів (n)	Частка (%)
Низький (4–9 балів)	44	55,0
Середній (10–15 балів)	25	31,3
Високий (16–20 балів)	11	13,8
Разом	80	100,0

Для виявлення особливостей ціннісних орієнтацій, етнічної ідентичності та рівня сприйнятого стресу у респондентів із різним рівнем еміграційних намірів було проведено однофакторний дисперсійний аналіз Уелча. Для подальшої інтерпретації результатів було здійснено порівняння середніх значень досліджуваних показників у групах з низьким, середнім та високим рівнем еміграційних намірів.

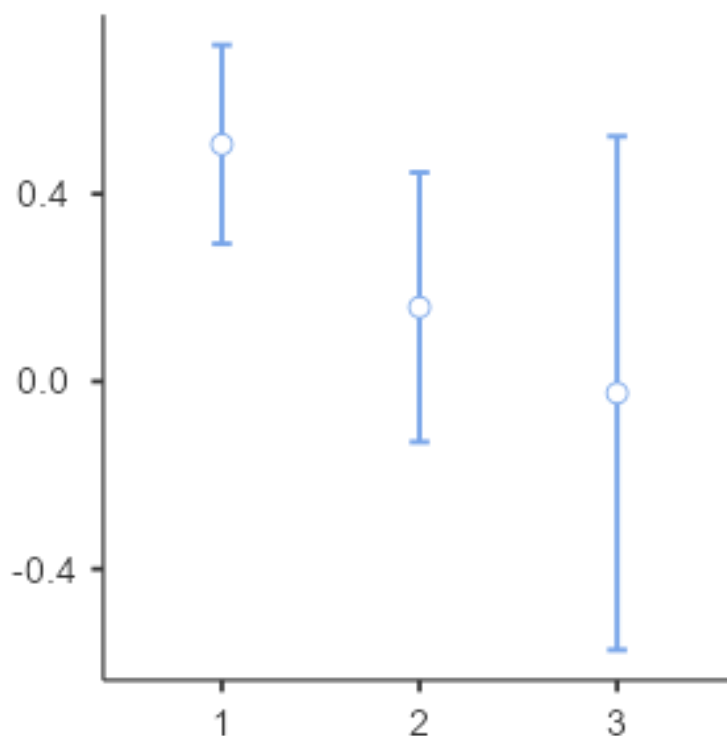

Рис.3.1 Середні показники безпеки у групах з різним рівнем еміграційних намірів

За цінністю безпеки було виявлено відмінності, близькі до статистично значущих. Найвищий середній показник безпеки зафіксовано у респондентів із низьким рівнем еміграційних намірів ($M = 0,51$; $SD = 0,70$), тоді як у групах із середнім ($M = 0,16$; $SD = 0,70$) та високим рівнем еміграційних намірів ($M = -0,02$; $SD = 0,82$) цей показник поступово знижується. Результати однофакторного дисперсійного аналізу Уелча засвідчили наявність тенденції до відмінностей між групами ($F = 3,11$; $p = 0,061$).

Отримані результати свідчать про те, що для респондентів із низьким рівнем еміграційних намірів більш значущими є стабільність, передбачуваність, збереження звичного соціального середовища та відчуття опори. У цій групі безпека може бути пов'язана не лише з фізичним захистом, а й із психологічним відчуттям належності до знайомого простору, близьких людей та власної соціокультурної спільноти. Натомість зі зростанням

еміграційних намірів значущість цінності безпеки зменшується, що може свідчити про більшу готовність до змін, невизначеності та життєвих трансформацій, пов'язаних із можливим переїздом до іншої країни.

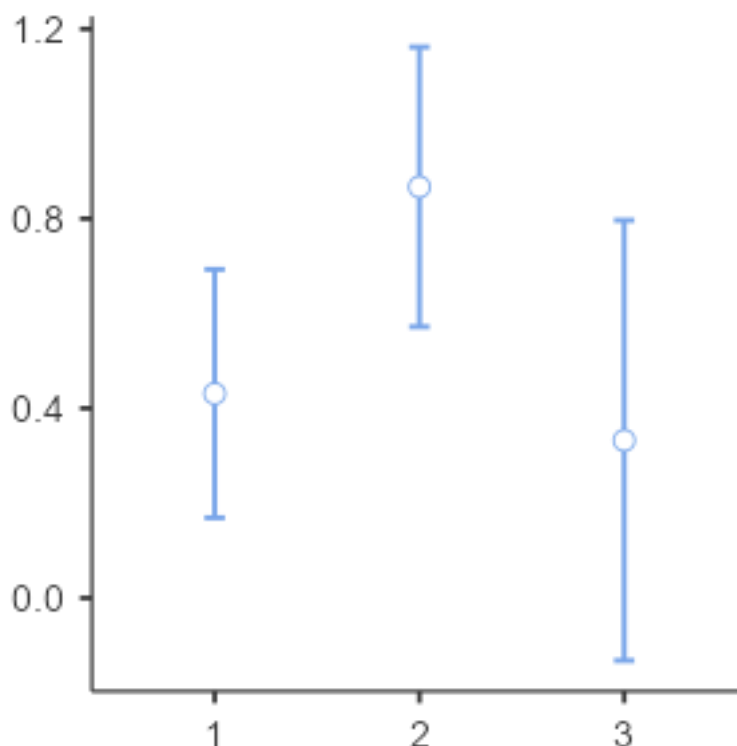

Рис.3.2 Середні показники самоорієнтації у групах з різним рівнем еміграційних намірів

За цінністю самоорієнтації було виявлено відмінності, близькі до статистично значущих ($F = 3,30$; $p = 0,051$). Найвищий середній показник зафіксовано у респондентів із середнім рівнем еміграційних намірів ($M = 0,87$; $SD = 0,72$), тоді як у групах з низьким ($M = 0,43$; $SD = 0,86$) та високим рівнем еміграційних намірів ($M = 0,33$; $SD = 0,69$) значення є нижчими.

Отримані результати свідчать про нерівномірний розподіл показників самоорієнтації між групами. Зокрема, найвищі значення спостерігаються серед респондентів із середнім рівнем еміграційних намірів, тоді як у групах із низькими та високими еміграційними намірами показники є нижчими.

Такий характер відмінностей може вказувати на наявність певних особливостей взаємозв'язку між цінністю самоорієнтації та еміграційними намірами, які потребують подальшого вивчення.

Для інших цінностей статистично значущих відмінностей між групами респондентів із різним рівнем еміграційних намірів не виявлено ($p > 0,05$). Водночас за цінностями саморегуляції та стимуляції спостерігалася тенденція до зростання середніх значень зі збільшенням рівня еміграційних намірів. За рештою цінностей суттєвих змін між групами не зафіксовано.

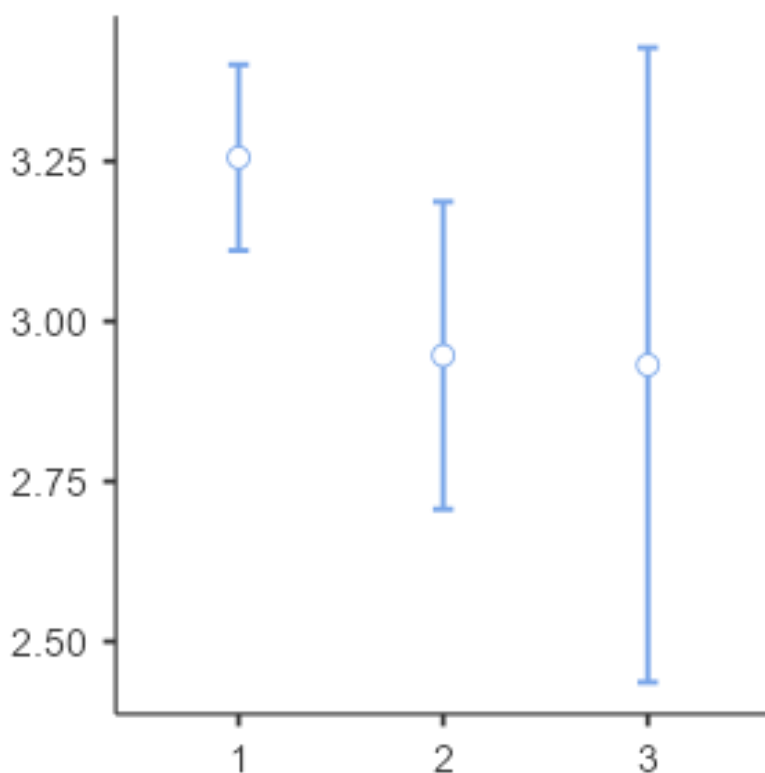

Рис 3.3 Середні показники рівня етнічної ідентичності у групах з різним рівнем еміграційних намірів.

Аналіз загального рівня етнічної ідентичності виявив відмінності, близькі до статистично значущих ($F = 3,00$; $p = 0,069$). Як видно з Рис. 3.3, найвищі показники етнічної ідентичності характерні для респондентів із низьким рівнем еміграційних намірів ($M = 3,26$; $SD = 0,48$). У групах із

середнім ($M = 2,95$; $SD = 0,58$) та високим рівнем еміграційних намірів ($M = 2,93$; $SD = 0,74$) середні значення є нижчими.

Отримані результати свідчать про тенденцію до зниження рівня етнічної ідентичності зі зростанням еміграційних намірів. Це може вказувати на те, що респонденти з нижчим рівнем еміграційних намірів характеризуються більш вираженим почуттям належності до власної етнічної спільноти та сильнішою ідентифікацією з нею. Водночас серед респондентів із середнім та високим рівнем еміграційних намірів показники етнічної ідентичності є нижчими, що може свідчити про меншу роль етнічної належності у формуванні їхніх життєвих орієнтацій.

Аналогічна тенденція спостерігається і щодо окремих компонентів етнічної ідентичності. Зокрема, когнітивний компонент є вищим у групі з низьким рівнем еміграційних намірів ($M = 2,99$; $SD = 0,52$) порівняно з групами із середнім ($M = 2,62$; $SD = 0,68$) та високим рівнем еміграційних намірів ($M = 2,78$; $SD = 0,72$), хоча виявлені відмінності не досягли рівня статистичної значущості ($F = 2,83$; $p = 0,079$). Подібна картина простежується і для афективного компонента етнічної ідентичності: найвищі показники зафіксовано у респондентів із низьким рівнем еміграційних намірів ($M = 3,45$; $SD = 0,52$), тоді як у групах із середнім ($M = 3,18$; $SD = 0,58$) та високим рівнем еміграційних намірів ($M = 3,04$; $SD = 0,82$) вони є нижчими ($F = 2,55$; $p = 0,099$). Таким чином, як загальний показник етнічної ідентичності, так і її окремі компоненти демонструють подібну тенденцію до зниження зі зростанням еміграційних намірів.

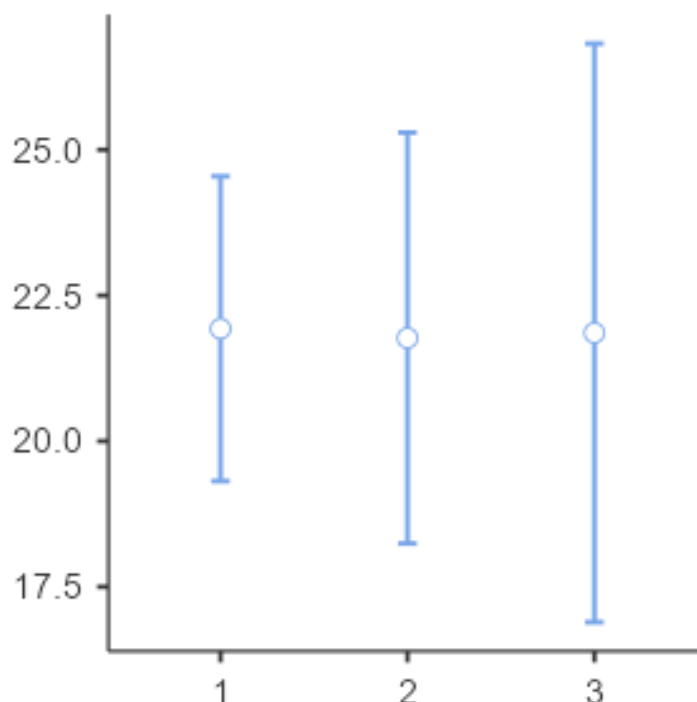

Рис. 3.4 Середні показники рівня стресу у групах з різним рівнем еміграційних намірів.

Аналіз показників сприйнятого стресу не виявив статистично значущих відмінностей між групами респондентів із різним рівнем еміграційних намірів ($F = 0,003$; $p = 0,997$). Як видно з рисунка 3.4, середні значення показника стресу є практично однаковими в усіх трьох групах: серед респондентів із низьким рівнем еміграційних намірів ($M = 21,93$; $SD = 6,74$), середнім рівнем еміграційних намірів ($M = 21,77$; $SD = 5,83$) та високим рівнем еміграційних намірів ($M = 21,86$; $SD = 5,37$).

Отримані результати свідчать про те, що рівень сприйнятого стресу не пов'язаний із вираженістю еміграційних намірів у досліджуваній вибірці. Незалежно від того, чи розглядають респонденти можливість еміграції, чи орієнтуються на життя в Україні, вони демонструють подібний рівень суб'єктивно переживаного стресу. Це може свідчити про наявність спільного стресового контексту, який однаковою мірою впливає на представників усіх груп.

Отже, результати порівняльного аналізу свідчать про наявність певних психологічних відмінностей між респондентами з різним рівнем еміграційних намірів. Найбільш виражені тенденції спостерігаються щодо цінності безпеки, самоорієнтації та показників етнічної ідентичності. Зокрема, респонденти з нижчим рівнем еміграційних намірів характеризуються вищою значущістю безпеки та більш вираженою етнічною ідентичністю. Водночас за більшістю інших цінностей, а також за рівнем сприйнятого стресу статистично значущих відмінностей між групами не виявлено.

Додатково було перевірено, чи відрізняється рівень еміграційних намірів залежно від соціально-демографічних характеристик респондентів. Для цього було використано однофакторний дисперсійний аналіз ANOVA. Статистично значущих відмінностей за віком, освітою та типом зайнятості не виявлено. Отримані результати свідчать про те, що у межах досліджуваної вибірки соціально-демографічні характеристики не є визначальними чинниками еміграційних намірів. Натомість більш змістовні відмінності спостерігаються на рівні психологічних показників, зокрема етнічної ідентичності та окремих ціннісних орієнтацій.

Оскільки соціально-демографічні характеристики не продемонстрували суттєвого впливу на рівень еміграційних намірів, для глибшого розуміння причин можливого переїзду та чинників, які утримують молодь від еміграції, було здійснено контент-аналіз відкритих відповідей респондентів. Аналіз проводився окремо для груп із низьким, середнім та високим рівнем еміграційних намірів, що дало змогу простежити не лише частоту окремих категорій відповідей, а й їхній психологічний зміст.

Для поглиблення розуміння психологічного змісту еміграційних намірів було здійснено контент-аналіз відкритих відповідей респондентів щодо причин можливого переїзду за кордон та чинників, які можуть утримувати їх від еміграції. Відповіді були проаналізовані та згруповані за

змістовою близькістю у такі категорії: «Не розглядають еміграцію», «Економічні мотиви», «Безпека та стабільність», «Особистий розвиток», «Вимушені обставини» та «Відсутність змістовної відповіді». Частотний розподіл виділених категорій у групах респондентів із різним рівнем еміграційних намірів наведено в Табл. 3.6

Табл. 3.6

Розподіл мотивів еміграції в групах з різним рівнем еміграційних намірів

	Не розгл. еміграцію	Екон.	Безпек а...	Особ. розвиток	Вимушені обставини	Відсутність зміст. відповіді	Всього
Низький	23	4	6	6	5	0	44
	52.3%	9.1%	13.6%	13.6%	11.4%	0.0%	100.0%
Середній	0	4	10	7	3	1	25
	0.0%	16.0%	40.0%	28.0%	12.0%	4.0%	100.0%
Високий	0	3	4	2	1	1	11
	0.0%	27.3%	36.4%	18.2%	9.1%	9.1%	100.0%
Всього	23	11	20	15	9	2	80
	28.7%	13.8%	25.0%	18.8%	11.3%	2.5%	100.0%

Результати контент-аналізу свідчать про відмінності у структурі мотивів еміграції залежно від рівня еміграційних намірів респондентів. У групі з низьким рівнем еміграційних намірів найбільш поширеною виявилася категорія «Не розглядають еміграцію», яка охопила понад половину відповідей (52,3%). До неї було віднесено висловлювання респондентів, які прямо зазначали відсутність намірів щодо переїзду за кордон: «Не маю таких намірів», «Не планую емігрувати», «Немає таких намірів», «Хочу залишатися в Україні».

Водночас аналіз відповідей показав, що навіть серед респондентів із низьким рівнем еміграційних намірів траплялися відповіді, у яких описувалися потенційні обставини, за яких переїзд міг би розглядатися як можливий варіант. Зокрема, респонденти згадували безпекові ризики, пов'язані з війною, нестабільністю та загрозою окупації, а також можливості для навчання, професійного розвитку чи отримання нового досвіду. Такі

відповіді свідчать не стільки про сформовані еміграційні наміри, скільки про усвідомлення певних життєвих обставин, які потенційно могли б вплинути на рішення щодо переїзду.

Показово, що серед респондентів цієї групи поряд із відсутністю намірів все ж були представлені категорії «Безпека та стабільність» (13,6%), «Особистий розвиток» (13,6%), «Вимушені обставини» (11,4%) та «Економічні мотиви» (9,1%). Таким чином, низький рівень еміграційних намірів не обов'язково означає повне заперечення можливості переїзду в майбутньому, однак свідчить про відсутність актуальної потреби або готовності до такого рішення на момент дослідження.

На відміну від респондентів із низьким рівнем еміграційних намірів, у групах із середнім та високим рівнем еміграційних намірів домінували більш конкретні причини можливого переїзду. Найчастіше респонденти зазначали мотиви безпеки та стабільності, які становили 40,0% відповідей у групі із середнім рівнем еміграційних намірів та 36,4% у групі з високим рівнем еміграційних намірів. У відповідях цієї категорії переважали згадки про війну, прагнення до спокійного життя, безпечнішого середовища та передбачуваного майбутнього. Характерними є такі висловлювання: «Прагнення жити в мирі», «Безпека і стабільність майбутнього», «Життя поза умовами війни, відсутність страху за себе і своїх близьких».

Важливе місце серед мотивів займала також категорія «Особистий розвиток». Респонденти зазначали прагнення до нових можливостей, професійного зростання, здобуття міжнародного досвіду та розширення світогляду. Зокрема, серед відповідей траплялися такі формулювання: «Отримання знань та навчальний досвід закордоном», «Розвиток у професії та перейняття досвіду», «Прагнення до кращих можливостей для професійного розвитку та стабільніших умов життя».

Водночас у групі з високим рівнем еміграційних намірів помітно зростає частка економічних мотивів (27,3% порівняно з 16,0% у групі із

середнім рівнем еміграційних намірів). Респонденти цієї групи частіше згадували вищий рівень доходів, кращі умови життя та ширші можливості для матеріальної самореалізації. Це може свідчити про те, що зі зростанням еміграційних намірів економічні чинники починають відігравати дедалі важливішу роль у формуванні готовності до переїзду.

Повніше зрозуміти особливості формування еміграційних намірів дає змогу аналіз не лише мотивів можливого переїзду, а й чинників, що утримують молодь від нього. Для цього було здійснено контент-аналіз відкритих відповідей респондентів щодо основних бар'єрів еміграції.

За аналогічним принципом було здійснено групування відкритих відповідей респондентів щодо бар'єрів еміграції. У результаті аналізу було виокремлено такі категорії: «Ідентичність», «Соціально-сімейні зв'язки», «Фінанси/логістика», «Психологічні бар'єри», «Відсутність бар'єрів» та «Відсутність змістовної відповіді». Розподіл відповідей між групами респондентів із різним рівнем еміграційних намірів наведено в Табл. 3.7.

Табл. 3.7

Розподіл бар'єрів еміграції в групах з різним рівнем еміграційних намірів

	Ідентичність	Соц.-сімейні зв'язки	Фінанси /Логістика	Психол. бар'єри	Відсутність бар'єрів	Відсутність зміст. відповіді	Всього
Низький	16	22	1	4	1	0	44
	36.4%	50.0%	2.3%	9.1%	2.3%	0.0%	100.0%
Середній	1	11	6	4	2	1	25
	4.0%	44.0%	24.0%	16.0%	8.0%	4.0%	100.0%
Високий	0	6	3	1	1	0	11
	0.0%	54.5%	27.3%	9.1%	9.1%	0.0%	100.0%
Всього	17	39	10	9	4	1	80
	21.3%	48.8%	12.5%	11.3%	5.0%	1.3%	100.0%

Результати контент-аналізу показали, що найбільш виражені відмінності між групами спостерігаються щодо категорії «Ідентичність». До неї було віднесено відповіді, пов'язані з прив'язаністю до України, почуттям

належності до свого народу, бажанням залишатися та реалізовувати себе саме в українському суспільстві. Частка таких відповідей становила 36,4% у групі респондентів із низьким рівнем еміграційних намірів, тоді як у групі із середнім рівнем еміграційних намірів вона становила лише 4,0%, а серед респондентів із високим рівнем еміграційних намірів такі відповіді були відсутні.

Серед відповідей респондентів цієї категорії простежувалися не лише патріотичні почуття, а й глибше відчуття особистого зв'язку з країною, відповідальності за її майбутнє та бажання реалізовувати себе саме в українському контексті. Характерними є такі висловлювання: «Моя країна – мій дім, тут проживає моя сім'я та близькі люди, тут усе моє життя», «Хочу бути серед тих українців, яким справді вдалося побудувати незалежну Україну», «Я потрібна тут, я корисна тут, я хочу бути тут».

Отримані результати узгоджуються з даними кількісного аналізу, які продемонстрували вищий рівень етнічної ідентичності серед респондентів із нижчим рівнем еміграційних намірів. Це свідчить про те, що почуття належності до власної країни та сприйняття України як важливої складової особистої ідентичності можуть виступати чинниками, що стримують формування та реалізацію еміграційних намірів.

Водночас найбільш поширеним бар'єром еміграції в усіх трьох групах виявилися соціально-сімейні зв'язки. До цієї категорії було віднесено відповіді, пов'язані з родиною, друзями, близькими людьми, церковною спільнотою та звичним соціальним оточенням. Частка таких відповідей становила 50,0% у групі з низьким рівнем еміграційних намірів, 44,0% у групі із середнім рівнем та 54,5% у групі з високим рівнем еміграційних намірів. Серед характерних відповідей респондентів були: «Тут сім'я», «Рідні, друзі та відчуття дому тут», «Більшість моїх близьких знаходяться в Україні, я не хочу їх покидати», «Сім'я, друзі, церква».

На відміну від категорії «Ідентичність», соціально-сімейні зв'язки залишаються значущим бар'єром незалежно від рівня еміграційних намірів. Це може свідчити про важливу роль міжособистісних стосунків та соціальної підтримки у прийнятті рішень щодо можливого переїзду за кордон.

Результати контент-аналізу дали змогу глибше зрозуміти психологічний зміст еміграційних намірів респондентів. Було встановлено, що зі зростанням еміграційних намірів змінюється не лише їх інтенсивність, а й зміст мотивів та бар'єрів, пов'язаних із можливим переїздом. Для респондентів із низьким рівнем еміграційних намірів питання еміграції переважно не є актуальним або розглядається лише гіпотетично, а серед чинників, що стримують переїзд, важливе місце займають прив'язаність до України, почуття належності до свого народу та бажання реалізовувати себе саме в українському суспільстві. Натомість серед респондентів із середнім та високим рівнем еміграційних намірів переважають мотиви, пов'язані з безпекою, стабільністю, особистим розвитком та економічними можливостями.

Отримані результати загалом узгоджуються з даними кількісного аналізу та дозволяють припустити, що етнічна ідентичність і соціальні зв'язки можуть виступати важливими психологічними чинниками, пов'язаними зі стримуванням еміграційних намірів серед української молоді.

3.3 Концептуальні підходи до розробки програми, спрямованої на зниження еміграційних намірів української молоді

Результати проведеного дослідження дозволили виокремити низку психологічних чинників, пов'язаних з еміграційними намірами української молоді. Зокрема, встановлено, що одним із найважливіших чинників, пов'язаних зі зниженням еміграційних намірів, є етнічна ідентичність.

Респонденти з нижчим рівнем еміграційних намірів частіше демонстрували почуття належності до українського народу, емоційну прив'язаність до України, готовність пов'язувати власне майбутнє з її розвитком та прагнення реалізовувати себе саме в українському суспільстві. Крім того, важливу роль відіграють соціальні зв'язки, зокрема родина, друзі, громада та інші значущі соціальні групи.

У зв'язку з цим одним із ключових напрямів профілактичної програми може виступати розвиток позитивної етнічної ідентичності, громадянської свідомості та усвідомлення особистої ролі у майбутньому країни. Водночас програма не повинна обмежуватися лише формуванням національної свідомості. Враховуючи, що серед мотивів еміграції респонденти найчастіше називали безпеку, стабільність, особистий розвиток та економічні можливості, важливими напрямами роботи є також підтримка відчуття перспективи самореалізації в Україні, розвиток соціальної залученості молоді та зміцнення її зв'язків із громадою й найближчим соціальним оточенням.

Таким чином, результати дослідження можуть слугувати основою для розробки програми, спрямованої на посилення психологічних чинників, пов'язаних зі зниженням еміграційних намірів української молоді.

Метою такої програми є розвиток психологічних чинників, пов'язаних із нижчим рівнем еміграційних намірів української молоді, а також створення умов для більш усвідомленого ставлення до власного майбутнього та життєвих перспектив. Досягнення цієї мети передбачає роботу з тими аспектами особистісного розвитку, які, відповідно до результатів дослідження, пов'язані з переживанням належності до своєї країни, усвідомленням власної ролі в суспільстві, цінністю соціальних зв'язків та баченням можливостей самореалізації в Україні.

Особливу увагу доцільно приділити розвитку позитивної етнічної ідентичності, оскільки саме цей чинник виявився найбільш пов'язаним із

нижчим рівнем еміграційних намірів. У сучасних психологічних дослідженнях етнічна ідентичність розглядається як важливий компонент самосвідомості особистості, що забезпечує відчуття належності до певної спільноти, формує систему цінностей та сприяє осмисленню власного місця в соціальному просторі. Саме тому одним із завдань програми може бути створення умов для глибшого усвідомлення молоддю власної культурної належності, значення національної ідентичності та її ролі у формуванні життєвих виборів.

Водночас результати дослідження засвідчили важливість соціальних зв'язків як чинника, що стримує реалізацію еміграційних намірів. Родина, друзі, близькі люди та громада часто розглядалися респондентами як вагомі підстави для залишення в Україні. У зв'язку з цим програма має сприяти усвідомленню значущості наявних соціальних зв'язків, їхньої ролі у забезпеченні психологічної підтримки та впливу на прийняття важливих життєвих рішень. При цьому акцент доцільно робити не на формуванні нових соціальних контактів, а на актуалізації та переосмисленні вже наявних ресурсів соціальної підтримки.

Не менш важливим напрямом роботи є формування реалістичного образу майбутнього та усвідомлення можливостей самореалізації в Україні. Отримані результати показали, що серед провідних мотивів еміграції молодь найчастіше називає прагнення безпеки, стабільності, професійного розвитку та економічного благополуччя. Це свідчить про те, що еміграція нерідко розглядається як спосіб досягнення бажаного рівня життя та реалізації особистих цілей. Тому програма повинна бути спрямована на розвиток здатності аналізувати власні життєві перспективи, оцінювати різні сценарії майбутнього та усвідомлювати можливості професійної й особистісної реалізації в українському суспільстві.

Важливим складником програми також має бути розвиток громадянської свідомості та відповідальності. Результати контент-аналізу

показали, що частина респондентів із низькими еміграційними намірами пов'язує своє майбутнє з розвитком України та розглядає себе як активних учасників суспільних процесів. Це дає підстави припустити, що усвідомлення власної причетності до життя громади та країни може виступати додатковим психологічним ресурсом, який сприяє формуванню довгострокових життєвих планів, пов'язаних із реалізацією себе в Україні.

Отже, розробка програми має ґрунтуватися на комплексному підході, який поєднує розвиток позитивної етнічної ідентичності, громадянської свідомості, усвідомлення цінності соціальних зв'язків та формування реалістичного бачення власного майбутнього. Саме така спрямованість найбільшою мірою відповідає результатам проведеного дослідження та дозволяє розглядати психологічну профілактику еміграційних намірів не як спробу вплинути на рішення молоді шляхом переконання, а як створення умов для більш усвідомленого й відповідального життєвого вибору.

Висновки до 3 розділу.

У ході аналізу психологічних чинників еміграційних намірів української молоді було встановлено, що еміграційні наміри формуються як багатофакторне явище, у структурі якого взаємодіють ціннісні орієнтації, показники етнічної ідентичності, а також оцінка власних життєвих можливостей і умов середовища.

Результати дослідження ціннісної сфери засвідчили переважання у вибірці орієнтацій на самостійність, саморегуляцію, доброзичливість, досягнення та безпеку. Така структура цінностей відображає поєднання прагнення до автономії, самореалізації та розвитку з потребою у стабільності, захищеності й збереженні значущих соціальних зв'язків. Водночас менш вираженими виявилися цінності влади, що свідчить про невисоку значущість домінування та соціального контролю для досліджуваної молоді.

Аналіз еміграційних намірів показав загалом помірно низький рівень готовності до виїзду за кордон, однак із наявністю значної індивідуальної варіативності. Це свідчить про те, що для частини респондентів еміграція вже розглядається як потенційний життєвий сценарій, хоча для більшості вона не є сформованим планом дій.

Порівняльний аналіз респондентів залежно від наявності еміграційних намірів засвідчив, що групи відрізняються за низкою психологічних характеристик, зокрема за вираженістю окремих ціннісних орієнтацій та показниками соціально-психологічної залученості. Загалом, вищі еміграційні наміри пов'язані з більшою орієнтацією на відкритість до змін, самостійність і досягнення, тоді як нижчі – з більш вираженою значущістю безпеки, традицій та етнічної ідентичності.

Отримані результати підтверджують, що етнічна ідентичність та система ціннісних орієнтацій відіграють важливу регуляторну роль у формуванні еміграційних намірів. Зокрема, вищий рівень ідентифікації з українською спільнотою та значущість цінностей безпеки пов'язані зі зниженням готовності до еміграції.

На основі емпіричних даних також окреслено концептуальні підходи до розробки програми психологічного впливу, спрямованої на зниження еміграційних намірів. Вона передбачає посилення ресурсних аспектів особистості, розвиток усвідомлення життєвих перспектив в Україні, підтримку етнічної ідентичності та формування адаптивних стратегій самореалізації в умовах соціальної невизначеності.

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі було здійснено теоретико-емпіричне дослідження впливу ціннісних орієнтацій та етнічної ідентичності на еміграційні наміри української молоді. Поставлена мета була досягнута, а визначені завдання реалізовані.

У процесі теоретичного аналізу було розглянуто основні наукові підходи до вивчення цінностей, етнічної ідентичності та еміграційних намірів. Встановлено, що еміграційні наміри є складним соціально-психологічним феноменом, формування якого зумовлюється взаємодією соціальних, економічних та психологічних чинників. Особливу увагу приділено аналізу етнічної ідентичності як чинника, що забезпечує відчуття належності до своєї спільноти та може впливати на життєві рішення особистості.

За результатами емпіричного дослідження встановлено, що рівень еміграційних намірів української молоді характеризується значною варіативністю. Аналіз соціально-демографічних характеристик респондентів не виявив статистично значущих відмінностей за віком, статтю, освітою та родом зайнятості, що дає підстави припустити більшу значущість психологічних чинників у формуванні еміграційних намірів у межах досліджуваної вибірки.

У результаті кореляційного аналізу було виявлено статистично значущі зв'язки між окремими психологічними показниками та інтегральним показником еміграційних намірів. Найбільш послідовні зв'язки були встановлені щодо етнічної ідентичності: як загальний показник етнічної ідентичності, так і її когнітивний та афективний компоненти виявили обернений зв'язок з еміграційними намірами. Це свідчить про те, що вищий рівень усвідомлення власної етнічної належності та позитивного емоційного

ставлення до неї пов'язаний із нижчою готовністю розглядати еміграцію як можливий життєвий сценарій.

Порівняльний аналіз груп із різним рівнем еміграційних намірів дозволив встановити, що найбільш виражені відмінності стосуються етнічної ідентичності та окремих ціннісних орієнтацій. Зокрема, респонденти з нижчим рівнем еміграційних намірів характеризувалися вищими показниками етнічної ідентичності та більшою значущістю цінності безпеки. Водночас статистично значущих відмінностей за рівнем переживаного стресу не було виявлено, що свідчить про подібний рівень впливу складних суспільних обставин на молодь незалежно від її міграційних намірів.

Контент-аналіз відкритих відповідей респондентів щодо мотивів і бар'єрів еміграції дозволив поглибити розуміння психологічного змісту отриманих результатів. Було встановлено, що серед молоді з вищими еміграційними намірами переважають мотиви, пов'язані з безпекою, стабільністю, особистим розвитком та економічними можливостями. Водночас серед чинників, які стримують еміграцію, найчастіше згадувалися соціально-сімейні зв'язки, а також прив'язаність до України, почуття належності до свого народу та бажання пов'язувати власне майбутнє з розвитком країни. Отримані результати узгоджуються з даними кількісного аналізу та додатково підтверджують значущість етнічної ідентичності як чинника, пов'язаного зі зниженням еміграційних намірів.

На основі результатів дослідження було запропоновано концептуальні підходи до розробки програми, спрямованої на посилення психологічних чинників, пов'язаних зі зниженням еміграційних намірів української молоді. Ключовими напрямками такої роботи визначено розвиток позитивної етнічної ідентичності, громадянської свідомості, усвідомлення цінності соціальних зв'язків та формування реалістичного бачення можливостей самореалізації в Україні.

Таким чином, висунута гіпотеза знайшла часткове емпіричне підтвердження. Результати дослідження засвідчили, що етнічна ідентичність виступає одним із найбільш значущих психологічних чинників, пов'язаних з еміграційними намірами української молоді, тоді як вплив ціннісних орієнтацій виявився більш вибіркоким. Отримані результати можуть бути використані в подальших наукових дослідженнях міграційних процесів, а також у практичній діяльності психологів, соціальних працівників та фахівців, які працюють з молоддю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрєєва, Т. І. (2018). *Психологія сучасної сім'ї*. Київ.
2. Балабанова, Г. (2018). Сучасні пріоритети імміграційної політики єс: Уроки для України. *Стратегія розвитку України*, (1).
3. Боришевський, М. Й. (2013). *Формування ціннісних орієнтацій як механізм ресоціалізації девіантів*. Кіровоград: Імекс ЛТД.
4. Донченко, О. А., Хазратова, Н. В., Слюсаревський, М. М., Татенко, В. О., & Титаренко, Т. М. (2008). *Основи соціальної психології* (М. М. Слюсаревський, Ред.). Київ: Міленіум.
5. Інглгарт, Р. (2018). *Культурна еволюція: Як змінюються людські мотивації*. Київ: Критика.
6. Карамушка, Л. М. (2004). *Психологія освітнього менеджменту*. Київ: Либідь.
7. Кузнєцова, Л. (2012). Ціннісно смислова сфера особистості як фактор професійного самовизначення. *Психологія і суспільство*, 4, 45–59.
8. Кухарук, О. Ю. (2020). *Етнічна й етномовна ідентичність представників різних етномовних груп* (Неопубл. Dissertation). Інститут соціальної та політичної психології НАПН України.
9. Лазос, Г. П. (2020). Психологічна допомога внутрішньо переміщеним особам (на прикладі роботи з переселенцями з Криму). У З. Г. Кісарчук, Я. М. Омельченко, Г. П. Лазос, Л. І. Литвиненко & Л. Г. Царенко (Ред.), *Психологічна допомога постраждалим внаслідок кризових травматичних подій: Методичний посібник* (с. 26–46). Київ: ТОВ «Видавництво «Логос».
10. Левенець, А. Є. (2006). *Психологічні особливості становлення життєвої перспективи в юнацькому віці: Автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07*. НПУ ім. М. П. Драгоманова.

11. Лозова, О. М. (2006). Психосемантика етнічної свідомості: Проблеми й тенденції розвитку. *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО*, (12), 162–168.
12. Максим, О. В. (2013). *Формування ціннісних орієнтацій як механізм ресоціалізації девіантів*. Кіровоград: Імекс ЛТД.
13. Москалець, В. П. (2004). *Психологія релігії*. Київ: Академвидав.
14. Нгуєн, Л. Т. (2019). *Identity development and migration: A psychological perspective*.
15. Орбан Лембрик, Л. Е. (2005). *Соціальна психологія*. Київ: Академвидав.
16. Панок, В. Г., & Рудь, Г. (2006). *Психологія життєвого шляху особистості*. Київ: Ніка-Центр.
17. Педько, К. В. (2015). Соціально-психологічні особливості вимушених переселенців. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка*, 128, 201–204.
18. Петровська, І. (2016). Типи громадянської ідентичності студентської молоді. *Збірник наукових праць «Проблеми сучасної психології»*, 31. doi:10.32626/2227-6246.2016-31.
19. Петровська, І. (2019). Етапи становлення громадянської ідентичності особистості. *Збірник наукових праць «Проблеми сучасної психології»*, 44, 212–233. doi:10.32626/2227-6246.2019-44.212-233
20. Петровська, І. (2020). Соціально-психологічні чинники становлення громадянської ідентичності особистості. *Збірник наукових праць «Проблеми сучасної психології»*, 49, 269–295. doi:10.32626/2227-6246.2020-49.269-295
21. Піонтковська, Д. В. (2017). *Психологічні особливості розвитку національної ідентичності студентської молоді* (Неопубл. дис. канд. психол. наук). Нац. ун-т «Острозька академія». (УДК 159.922.4: 159.923.2 – 057.875)

22. Позняк, О. В. (2010). Особливості розвитку міграційних процесів у регіонах України. *Регіональна економіка*, (1), 141–147.
23. Рибак, О. (2019). Емпіричне дослідження взаємозв'язку ціннісних орієнтацій та етнічної ідентичності студентської молоді. *Збірник наукових праць «Проблеми сучасної психології»*, 44, 278–297. doi:10.32626/2227-6246.2019-44.278-297
24. Тітар, І. О. (2016). Поняття та критерії адаптації й інтеграції внутрішньо переміщених осіб і умови скасування статусу переселенця. *Український соціум*, (4(59)), 57–68.
25. Франкл, В. (2016). *Людина в пошуках справжнього сенсу*. Харків: Клуб Сімейного Дозвілля.
26. Хайдеггер, М. (1996). *Феноменологія і трансцендентальна філософія цінності*. Київ: Cartel.
27. Хачатурян, Ю. Р. (2017). Теоретичний аналіз проблеми соціальної адаптації дітей вимушених мігрантів. *Український психологічний журнал*, 1(3), 177–191.
28. Чепелева, Н. В. (2016). *Самопроектування особистості у дискурсивному просторі*. Київ: Педагогічна думка.
29. Чикур, Л. (2023). Формування національної ідентичності студентів в умовах повномасштабної війни. *Науковий часопис УДУ імені Михайла Драгоманова*.
30. Шайгородський, Ю. (2009). Ціннісні орієнтації в психологічній структурі особистості. *Соціальна психологія*, 4(36), 65–73.
31. Яценко, А. І. (1977). *Цілепокладання та ідеали*. Київ: Наукова думка.
32. Ajzen, I. (1991). The theory of planned behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50(2), 179–211.
33. Bardi, A., & Goodwin, R. (2011). The dual replicator theory of value transmission. *Psychological Bulletin*, 137(2), 212–244.

34. Baumeister, R. F., & Leary, M. R. (1995). The need to belong: Desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation. *Psychological Bulletin*, 117(3), 497–529. doi:10.1037/0033-2909.117.3.497
35. Baumeister, R. F., & Vohs, K. D. (2004). *Handbook of self regulation: Research, theory, and applications* (R. F. Baumeister & K. D. Vohs, Ред.). Guilford Press.
36. Berry, J. W., Poortinga, Y. H., & Pandey, J. (1997). *Cross cultural psychology: Review and critique*. Cambridge University Press.
37. Brzozowski, P. (2002). The universal character of the structure of values: Shalom H. Schwartz conception. *Roczniki Psychologiczne*, 5, 27–52.
38. Cameron, J. E. (2004). A three-factor model of social identity. *Self and Identity*, 3(3), 239–262.
39. Carling, J., & Schewel, K. (2018). Revisiting aspiration and ability in international migration. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 44(6), 945–963.
40. Cieciuch, J., Davidov, E., Vecchione, M., Beierlein, C., & Schwartz, S. H. (2014). The Cross-National Invariance Properties of a New Scale to Measure 19 Basic Human Values: A Test Across Eight Countries. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 45(5).
41. Costa, J., & McCrae, R. R. (1992). *Revised NEO personality inventory (NEO PI R) and NEO five factor inventory (NEO FFI) professional manual*. Psychological Assessment Resources.
42. Davidov, E., & Others. (2008). Psychometrics and cross-cultural invariance for ESS-HVS.
43. de Haas, H. (2010). *Migration theory: Quo vadis?* International Migration Institute Working Paper.
44. de Haas, H. (2021). A theory of migration: The aspirations-capabilities framework. *Comparative Migration Studies*, 9(1), 8.

45. Dennison, J. (2024). Towards A Socio-Psychological Theory of Migration. *Robert Schuman Centre for Advanced Studies Research Paper*, (55).
46. Hofstede, G., Hofstede, G. J., & Minkov, M. (2010). *Cultures and organizations: Software of the mind*. McGraw Hill.
47. Holt-Lunstad, J., & Others. (2010). Social relationships and mortality risk: A meta-analytic review. *PLoS Medicine*, 7(7), e1000316. doi:10.1371/journal.pmed.1000316
48. Inglehart, R. (1999). Values and modernization.
49. Inglehart, R., & Welzel, C. (2005). *Modernization, cultural change, and democracy: The human development sequence*. Cambridge University Press.
50. Kley, S. A., & Mulder, C. H. (2010). Considering, planning, and realizing migration in early adulthood. The influence of life-course events and perceived opportunities on leaving the city in Germany. *Journal of Housing and the Built Environment*.
51. Kumpikaitė-Valiūnienė, R., & Others. (2023). Values and emigration intentions.
52. Lee, E. S. (1966). A theory of migration. *Demography*, 3(1), 47–57.
53. Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., & Taylor, J. E. (1993). Theories of international migration: A review and appraisal. *Population and Development Review*, 19(3), 431–466.
54. Murashchenkova, O. (2023). Schwartz's values related to emigration intentions.
55. Nagorniak, N. (2017). *Adaptation of PVQ-57 in Ukraine*. Official Ukrainian documents.
56. Nurmi, J.-E. (1991). How do adolescents see their future? A review of the development of future orientation and planning. *Developmental Review*, 11(1), 1–59. doi:10.1016/0273-2297(91)90002-6

57. Phinney, J. S. (1992a). The Multigroup Ethnic Identity Measure: A new scale for use with adolescents and young adults from diverse groups. *Journal of Adolescent Research*, 7, 156–176.
58. Phinney, J. S. (1992b). The Multigroup Ethnic Identity Measure: A new scale for use with diverse groups. *Journal of Adolescent Research*, 7(2), 156–176. doi:10.1177/074355489272003
59. Phinney, J. S., & Ong, A. D. (2007). Conceptualization and measurement of ethnic identity: Current status and future directions. *Journal of Counseling Psychology*, 54(3), 271–281.
60. Ponterotto, J. G., & Others. (2003). The multigroup ethnic identity measure: Psychometric review and further validity testing. *Educational and Psychological Measurement*, 63, 502–515.
61. Rokeach, M. (2008). *The nature of human values* (7-ме вид.). Free Press. (Оригінал опубліковано 1973 р.)
62. Rokeach, M. (1973). Alternative comparisons in values research.
63. Ryan, R., & Deci, E. (2000). Self determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well being. *American Psychologist*, 55(1), 68–78.
64. Savelchuk, I. (2022). Social expectations of young people: From theoretical consideration to practical application in war and post-war period. *Social Work and Education*, 9(1), 113–121. doi:10.25128/2520-6230.22.1.9
65. Schulenberg, J., & Others. (2011). Comparative perspectives on life values.
66. Schwartz, S. (1992). Universals in the content and structure of values: Theoretical advances and empirical tests in 20 countries. *Advances in Experimental Social Psychology*, 25, 1–65.
67. Schwartz, S. (2003). Title of the work. *Journal Name*, Volume.
68. Schwartz, S. (2012). An overview of the Schwartz theory of basic values. *Online Readings in Psychology and Culture*, 2(1). doi:10.9707/2307-0919.1116

69. Schwartz, S., & Bardi, A. (2001). Values and behavior: Strength and structure of relations. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 27(1), 165–181.
70. Schwartz, S., & Bilsky, W. (1987). Toward a universal psychological structure of human values. *Journal of Personality and Social Psychology*, 53(3), 550–562.
71. Schwartz, S., & Boehnke, K. (2004). Evaluating the structure of human values with confirmatory factor analysis. *Journal of Research in Personality*, 38(3), 230–255.
72. Schwartz, S., & Sagiv, L. (1995). Identifying culture specifics in the content and structure of values. *Journal of Cross Cultural Psychology*, 26(1), 92–116.
73. Schwartz, S. H. (2012). *Theory and instruments of Schwartz*.
74. Seginer, R. (2008). Future orientation in times of threat and challenge: How resilient adolescents construct their future. *International Journal of Behavioral Development*, 32(4), 272–282. doi:10.1177/0165025408090970
75. Sortheix, N., & Others. (2023). Migratory intentions and Schwartz's values.
76. Steger, M. F., & Others. (2006). Searching for meaning in life: A theoretical perspective.
77. Steiner, R. J., Sheremenko, G., Lesesne, C., Dittus, P. J., Sieving, R. E., & Ethier, K. A. (2019). Adolescent connectedness and adult health outcomes. *Pediatrics*, 144(1), e20183766. doi:10.1542/peds.2018-3766
78. Tajfel, H., & Turner, J. C. (1979). An integrative theory of intergroup conflict. У W. G. Austin & S. Worchel (Ред.), *The social psychology of intergroup relations* (с. 33–47). Monterey, CA: Brooks/Cole.
79. Tartakovsky, E., & Schwartz, S. H. (2001). Migratory applications of Schwartz's scales.
80. Van de Velde, L., & Schultz, W. (2010). Ціннісні орієнтації та міжкультурні відмінності: Досвід європейських досліджень. *Journal of Cross Cultural Psychology*, 41(6), 879–902.

81. Van Mol, C. (2014). *Intra-European student mobility in international higher education circuits*. London: Palgrave MacMillan.
82. Verkuyten, M. (2018). *The social psychology of ethnic identity*. Routledge.

ДОДАТКИ

Додаток А

Бланк методики Ш.Шварца

Інструкція. Оцініть, наскільки важлива кожна із запропонованих цінностей для Вас особисто. Для оцінки використовуйте таку шкалу:

7 - винятково важлива цінність як керівний принцип Вашого життя (зазвичай таких цінностей буває одна-дві);

6 - дуже важлива;

5 - досить важлива;

4 - важлива;

3 - не дуже важлива;

2 - мало важлива;

1 - не важлива;

0 - абсолютно байдужа;

-1 - це протилежно принципам, яких Ви дотримуетесь.

№	Список цінностей	Бали									
1.	Рівність (однакові можливості для всіх)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7	
2.	Згода з самим собою (мир всередині себе)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7	
3.	Соціальна влада (панування над іншими людьми)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7	
4.	Насолода (задоволення всіх бажань)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7	
5.	Свобода (свобода дій і думок)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7	
6.	Духовність (домінування духовної, а не матеріальної сторони життя)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7	
7.	Турбота про себе (відчуття, що іншим є до тебе справа)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7	
8.	Соціальний порядок (стабільність суспільства)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7	
9.	Насиченість життя (цікаве, наповнене життя)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7	
10.	Осмисленість існування (наявність мети в житті)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7	
11.	Ввічливість (ввічливість, вихованість)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7	
12.	Багатство (власність, майно, гроші)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7	
13.	Національна безпека (захищеність держави від ворогів)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7	
14.	Самоповага (віра у власну значимість)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7	
15.	Почуття подяки (прагнення віддавати борги)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7	
16.	Творчість (унікальність, уява, віра в свої творчі здібності)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7	
17.	Мир на Землі (свобода від воєн і конфліктів)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7	
18.	Традиції (збереження звичаїв)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7	
19.	Велика справжня любов (глибока емоційна й духовна близькість)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7	
20.	Самодисципліна (стриманість, боротьба з спокусами)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7	

21.	Недоторканність внутрішнього світу (право на таємницю особистого життя)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
22.	Безпека сім'ї (безпека тих, кого ми любимо)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
23.	Соціальне визнання (повага, схвалення іншими)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
24.	Єднання з природою (включення в природу, відповідність природі)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
25.	Різноманітне життя (постійні зміни, життя, насичене подіями)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
26.	Мудрість (зріле, глибоке розуміння життя)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
27.	Влада (право керувати, командувати людьми)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
28.	Вірна дружба (близькі, надійні друзі)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
29.	Естетична насолода (краса природи, світу)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
30.	Соціальна справедливість (захист прав людей, турбота про слабких)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
31.	Самостійність (впевненість в собі, самодостатність)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
32.	Помірність (уникнення крайнощів)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
33.	Відданість (вірність друзям, групі)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
34.	Цілеспрямованість (наполегливість у досягненні мети)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
35.	Широта поглядів (терпимість до ідей і думок, відмінних від своїх)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
36.	Смирення (скромність, шанобливість)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
37.	Відвага (пошук пригод, ризику, небезпеки)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
38.	Захист навколишнього середовища (охорона природи)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
39.	Впливовість (вплив на людей і події)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
40.	Повага старших (повага до віку)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
41.	Самостійна постановка цілей (цілеспрямованість)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
42.	Здоров'я (здоров'я фізичне і психічне)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
43.	Компетентність, професіоналізм (вміння працювати, ефективність)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
44.	Прийняття життя таким, яким воно є (пристосування до життєвих обставин)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
45.	Чесність (непідробленість, щирість)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
46.	Репутація (збереження свого обличчя)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
47.	Послух (обов'язковість, старанність)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
48.	Інтелект (логічність, вміння думати)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
49.	Доброзичливість (робота на благо інших)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
50.	Життєрадісність (здатність радіти життю)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
51.	Благочестя (слідування релігійним віруванням і переконанням)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
52.	Відповідальність (надійність)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
53.	Допитливість (інтерес до всього)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7

54.	Поблажливість (готовність прощати)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
55.	Успіх (досягнення цілей)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
56.	Охайність (акуратність)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
57.	Потурання собі, поблажливість до себе (доставлення собі задоволення)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
58.	Релігійність (віра в Бога)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7

Додаток Б

Авторська анкета для дослідження міграційних намірів української молоді

Інструкція. Вкажіть, наскільки ви згодні з кожним із тверджень за шкалою від 1 до 5 (1 – категорично не згоден, 5 – категорично згоден):

Блок 1. Намір міграції

1. Я маю намір переїхати в іншу країну протягом найближчих кількох років.
2. Я планую виїхати за кордон на постійне проживання.
3. Я регулярно думаю про можливість роботи чи навчання за кордоном.
4. Навіть якщо поки не маю конкретних планів, я вважаю, що колись можу переїхати з України.

Блок 2. Мотивації міграції

Економічні мотиви

5. Бажання покращити матеріальне становище та рівень життя спонукає мене подумати про переїзд.
6. Я вважаю, що за кордоном можна знайти краще оплачувану роботу.
7. Економічна нестабільність в Україні змушує мене розглядати виїзд як варіант.

Освітні мотиви

8. Я хотів(ла) б отримати вищу/спеціальну освіту за кордоном.
9. В іноземному вищі можна отримати знання/навички, які недоступні в Україні.

Соціальні мотиви

10. У мене є друзі чи рідні за кордоном, і я хочу бути ближчим до них.

11. Мене приваблює життя в іншій культурі та нове середовище.

Безпекові мотиви

12. Я відчуваю загрозу своєму життю чи здоров'ю через війну в Україні.

13. Прагну жити в стабільнішому та безпечнішому суспільстві (поза Україною).

Блок 3. Бар'єри міграції

14. Висока вартість переїзду та життя за кордоном утримує мене від міграції.

15. Я не володію іноземними мовами настільки добре, щоб легко влаштуватися за кордоном.

16. Я не хочу залишати сім'ю, друзів та знайомий оточення в Україні.

17. Оформлення документів та віз (персональних і робочих) за кордоном здається мені надто складним.

Блок 4. Еміграційні установки

18. Еміграція – це для мене можливість особистісного зростання.

19. Я відчуваю сильну прихильність до України і не хочу назавжди її залишати.

20. Я вважаю, що переїзд за кордон дасть мені більше шансів реалізувати себе.

21. На мою думку, поки краще залишатися в Україні, ніж шукати життя за кордоном.

Блок 5. Очікувані психологічні вигоди

22. Я вважаю, що переїзд зробить мене більш впевненим (впевненою) у собі.

23. Я очікую, що життя за кордоном допоможе мені стати щасливішим (щасливішою) і знизить мій рівень тривоги.

24. Переїзд за кордон надасть мені новий початок і можливість самореалізуватися.

Соціально-демографічний блок

Стать: (чоловіча / жіноча)

Вік: ____ років

Тип населеного пункту: (велике місто / місто середнього розміру / селище / село)

Освіта: (загальна середня / професійно-технічна / вища / неповна вища / інше)

Досвід закордонного перебування: (так / ні)

Наявність близьких за кордоном: (так / ні)

Рід зайнятості: навчаюся/ працюю/ працюю дистанційно/ тимчасово без роботи/ навчаюся та працюю

Відкриті запитання

Що є основною причиною ваших еміграційних намірів? (Запишіть своє бачення причини переїзду)

Що вас утримує від переїзду? (Опишіть головні перешкоди або причини залишатися)

Ключ до блоків (підшкали)

Намір міграції: питання 1–4

Мотивації міграції: економічні (5–7), освітні (8–9), соціальні (10–11), безпекові (12–13)

Бар'єри міграції: питання 14–17

Еміграційні установки: питання 18–21

Очікувані психологічні вигоди: питання 22–24

Твердження	Блок	Тип
19	Еміграційні установки	інверсія
21	Еміграційні установки	інверсія

Блок 1. Намір міграції (4–20)

Рівень	Межі
Низький	4–9
Середній	10–14
Високий	15–20

Блок 2. Мотивації міграції (9–45)

Рівень	Межі
Низький	9–20
Середній	21–33
Високий	34–45

Блок 3. Бар'єри міграції (4–20)

(чим вищі бар'єри –
тим менше реальна ймовірність міграції)

- низькі бар'єри: 4–9
- середні: 10–14
- високі: 15–20

Блок 4. Еміграційні установки (4–20, із реверсами)

(після реверса вищий бал = більш проеміграційні установки)

- низькі: 4–9
- середні: 10–14
- високі: 15–20

Блок 5. Психологічні вигоди (3–15)

- низькі: 3–6
- середні: 7–11
- високі: 12–15

Інтегральний індекс – середнє (Блок 1 + Блок 2 + Блок 4 + Блок 5 + реверсований Блок 3).

Додаток В

Методика вираженості етнічної ідентичності (Дж. Фінні)

Інструкція. Ми пропонуємо вам відповісти на питання, що стосуються вашої етнічної приналежності, вашої етнічної групи та вашого ставлення до неї. Але спочатку продовжіть речення:

З точки зору етнічної приналежності я розглядаю себе як _____.

Прочитайте твердження і поряд з кожним з них позначте хрестиком відповідь, яка відображає ступінь вашої згоди з твердженням.

- Абсолютно згоден
- Скоріше згоден, ніж не згоден
- Скоріше не згоден, ніж згоден
- Абсолютно не згоден

1. Я провів багато часу, намагаючись дізнатися якомога більше про свою етнічну групу, про її історію, традиції, звичаї
2. Я активний в організаціях або соціальних групах, які включають переважно членів моєї етнічної групи
3. Я дуже добре знаю своє етнічне походження і розумію, що воно означає для мене
4. Я багато думаю про те, як етнічна приналежність вплине на моє життя
5. Я радий, що належу до своєї етнічної групи
6. Я чітко відчуваю зв'язок зі своєю етнічною групою
7. Я добре розумію, що значить для мене моя етнічна приналежність

8. Для того щоб дізнатися більше про свою етнічну групу, я говорив про неї з багатьма людьми
9. Я пишаюся своєю етнічною групою
10. Я дотримуюся традицій своєї етнічної групи
11. Я відчуваю сильну приналежність до своєї етнічної групи
12. Я добре ставлюся до свого етнічного походження

Обробка результатів

Середній бал з усіх питань є загальним показником вираженості етнічної ідентичності.

Показники субшкал обчислюються за допомогою знаходження середнього арифметичного від отриманої суми балів:

шкала вираженості когнітивного компонента етнічної ідентичності (твердження № 1, 2, 4, 8, 10);

шкала вираженості афективного компонента етнічної ідентичності (твердження № 3, 5, 6, 7, 9, 11, 12).